

HAZİRAN 2026

SAYI 4 / ISSUE 4

JUNE 2026

STAD

SPOR TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

e-ISSN: 3062-1305

STAD

SPOR TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Spor Tarihi Araştırmaları Dergisi (STAD) yılda iki defa Haziran ve Aralık aylarında yayınlanan, açık erişimli, hakemli bir dergidir. STAD yalnızca tarih disiplininin çalışmalarına değil, spor tarihiyle ilgili sosyoloji, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, ekonomi, sağlık, kamu yönetimi ve spor yönetimi alanlarından gelecek çalışmalara da sayfalarında yer verir. Dergimizin dili Türkçe ve İngilizcedir.

The Sports History Studies (STAD) is an open-access, bi-annual, peer-reviewed scholarly journal. STAD includes not only studies from the discipline of history but also sports history from the fields of sociology, political science, international relations, economics, health, public administration, and sports management. The opinions in published the articles are the personal views of the authors and do not reflect the institutional view of STAD. The languages of the journal are Turkish and English.

YAZIŞMA ADRESİ | CORRESPONDENCE

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih
Bölümü Tokat / Türkiye
sportarihiarastirmalari@gmail.com

| www.sportarihi.org |

STAD

SPOR TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

HAZİRAN 2026

SAYI 4 / ISSUE 4

JUNE 2026

e-ISSN: 3062-1305

YAYINCI | PUBLISHER

 Doç. Dr. Fehim KURULOĞLU, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türkiye

EDİTÖR | EDITOR

 Doç. Dr. Mustafa MUTLU, Bartın Üniversitesi, Türkiye

SEKRETERYA | SECRETARIAT

 Ersin DİZLEK, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türkiye

SOSYAL MEDYA SORUMLUSU | SOCIAL MEDIA MANAGER

 Merve ÇETİNEL ÇAYLI, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türkiye

LOGO TASARIMI | LOGO DESIGN

 Öğr. Gör. ONUR DAL, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türkiye

KAPAK TASARIMI | COVER DESIGN

 Dr. Öğr. Üyesi Hakan MAZLUM, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türkiye

DİZGİ VE MİZANPAJ | TYPE AND LAYOUT

 Dr. Öğr. Üyesi Hakan MAZLUM, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türkiye

STAD, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Ulrichs's Periodicals Directory, Gale Cengage, J-Gate ve İdeal Online indeksleri tarafından taranmaktadır.

STAD'daki makaleler, Creative Commons Atıf-4.0 (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Bilimsel araştırmaları kamuya ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracığı ilkesini benimseyen dergi, tüm içeriğine anında açık erişim sağlamaktadır. Makalelerdeki fikir ve görüşlerin sorumluluğu sadece yazarlarına ait olup STAD'ın görüşlerini yansıtmazlar.

STAD is indexed and abstracted in the following databases: Directory of Open Access Journals (DOAJ), Ulrichs's Periodicals Directory, Gale Cengage, J-Gate ve İdeal Online.

Articles in STAD are licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 (CC BY) International License. STAD provides immediate open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge. Authors are responsible for the content of contributions; thus, opinions expressed in the articles belong to them and do not reflect the opinions or views of STAD.

ALAN EDİTÖRLERİ | FIELD EDITORS

- Prof. Dr. Ahmet TALİMCİLER, Bakırçay Üniversitesi
- Doç. Dr. Murat ÖZMADEN, Iğdır Üniversitesi
- Doç. Dr. Mert Kerem ZELYURT, Marmara Üniversitesi
- Doç. Dr. Cenk DEMİR, Sinop Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Günver GÜNEŞ, Adnan Menderes Üniversitesi
- Dr. Dağhan IRAK, University of Huddersfield
- Dr. Andreas BALTAS, Hellenic Open University

YAYIN KURULU | EDITORIAL BOARD

- Prof. Dr. Efdal AS, Milli Savunma Üniversitesi
- Prof. Dr. Yiğit AKIN, The Ohio State University
- Prof. Dr. Vladan VIRIYEVIC, Kosovska Mitroviça Üniversitesi
- Prof. Dr. Lale ORTA, İstanbul Okan Üniversitesi
- Prof. Dr. Bülent AKBABA, Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Ulvi KESER, Uluslararası Fırat Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet PINAR, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Prof. Dr. Sebahattin DEVECİOĞLU, Fırat Üniversitesi
- Prof. Dr. Levent ATALI, Kocaeli Üniversitesi
- Doç. Dr. Beral ALACI, İzmir Demokrasi Üniversitesi
- Doç. Dr. Abdullah Yavuz AKINCI, Süleyman Demirel Üniversitesi
- Doç. Dr. Aydın EFE, Çankırı Karatekin Üniversitesi
- Prof. Dr. Nilgün Nurhan KARA, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
- Doç. Dr. Canan SARIYAR SEZAN, Batman Üniversitesi
- Dr. Devender KUMAR, Reva University Bengaluru

TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ | TURKISH LANGUAGE EDITORS

- Doç. Dr. Sebahat ARMAĞAN, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Yalçın KULAÇ, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRLERİ | ENGLISH LANGUAGE EDITORS

- Dr. Öğr. Üyesi Onur IŞIK, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi, Buğra KAŞ, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ETİK EDİTÖRÜ | EDITOR OF ETHICS

- Prof. Dr. H. Baha ÖZTUNÇ, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

EDİTÖRDEN

Değerli Okurlar,

Spor Tarihi Araştırmaları Dergisi'nin (STAD) dördüncü sayısını sizlerle buluşturmaktan büyük bir memnuniyet duyuyoruz. Spor tarihi üzerine disiplinler arası katkıların gün geçtikçe zenginleştiği bu dönemde, dergimizin yeni sayısında kaynak niteliği taşıyan çalışmalara yer vermekten onur duyuyoruz. Bu sayımızda yer alan iki araştırma makalesi ve bir kitap incelemesi, spor tarihinin bu çok boyutlu karakterini farklı dönem ve perspektifler üzerinden ele alarak alan yazınına değerli katkılar sunmaktadır.

Ünal Üstündağ “*Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kayak Sporuna Çalışmaları ve Bolu Örneği*” başlıklı makalesinde erken Cumhuriyet döneminde kayak sporunun Türkiye'deki gelişimini Bolu örneği üzerinden incelemektedir. Çalışma, kayak sporunu Cumhuriyet'in beden terbiyesi, modernleşme ve toplumsal kalkınma politikalarının bir parçası olarak nasıl ele alındığını ortaya koymaktadır. Arşiv belgeleri, süreli yayınlar ve yerel kaynaklar ışığında hazırlanan makale devlet kurumlarının, yerel yöneticilerin ve spor teşkilatlarının bu süreçteki rollerini değerlendirirken, sporun taşra ölçeğindeki kurumsallaşmasına da dikkat çekmektedir.

Edip Uzundal “*Osmanlı İmparatorluğu'nun Modern Sporla İmtihani: Futbol, Jimnastik, Güvenlik ve Jurnal*” başlıklı makalesinde ise okuyucuyu Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine götürmektedir. Modern sporların Osmanlı toplumuna giriş sürecini güvenlik bürokrasisi perspektifinden ele alan çalışma, futbol ve jimnastik örnekleri üzerinden devletin bu yeni faaliyetlere yönelik ilk tepkilerini incelemektedir. İngiliz ve Levantenlerin futbol faaliyetlerinin hafiyeler tarafından takip edilmesi, Black Stockings vakası ve bir Yunan jimnastikçiye ait spor malzemelerinin şüpheli görülerek incelemeye alınması gibi dikkat çekici örnekler üzerinden, modern sporun Osmanlı toplumunda nasıl algılandığı ve zamanla nasıl meşruiyet kazandığı ortaya konulmaktadır.

Sayının kitap incelemesi bölümünde ise Mahboob Hussein tarafından, Murat C. Yıldız'ın “*The Ottoman World of Sports: Refashioning Bodies, Men and Communities in The Late Imperial Istanbul*” adlı eseri kapsamlı biçimde değerlendirilmektedir. Geç Osmanlı İstanbul'unda sporun beden, topluluk ve kimlik inşasındaki rolünü çok dilli kaynaklar ve zengin arşiv malzemesi üzerinden inceleyen bu eser, son yıllarda Osmanlı spor tarihi alanında yayımlanan en önemli çalışmalardan biri olarak öne çıkmaktadır. Kitap incelemesi, eserin metodolojik yaklaşımını, kullandığı kaynak çeşitliliğini ve Osmanlı spor tarihine getirdiği yeni yorumları ayrıntılı biçimde ele alarak okuyuculara kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır.

Bu sayının hazırlanmasında emek veren yazarlarımıza, değerlendirme süreçlerini titizlikle yürüten hakemlerimize, yayın ve danışma kurullarımızın değerli üyelerine teşekkür ederiz. Spor Tarihi Araştırmaları Dergisi (STAD) olarak spor tarihinin farklı yönlerini ele alan nitelikli çalışmaları bilim dünyasıyla buluşturmaya ve alanın gelişimine katkı sunmaya devam edeceğiz.

Bir sonraki sayımızda yeniden buluşmak dileğiyle.

Doç. Dr. Mustafa MUTLU

Editör

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ | RESEARCH ARTICLES

Erken Cumhuriyet Döneminde Kayak Sporü Çalışmaları ve Bolu Örneği

Skiing Activities in Türkiye During the Early Republican Period and The Example of Bolu

Ünal ÜSTÜNDAĞ _____ 1

Osmanlı İmparatorluğu'nun Modern Sporla İmtihani: Futbol, Jimnastik, Güvenlik ve Jurnal

The Ottoman Empire's Ordeal with Modern Sports: Football, Gymnastics, Security and Denunciation

Edip UZUNDAL _____ 21

KİTAP İNCELEMESİ | BOOK REVIEW

The Ottoman World of Sports: Refashioning Bodies, Men and Communities in The Late Imperial Istanbul

Mahboob HUSSEIN _____ 33

Makale Türü: Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi : 30.04.2026 | Kabul Tarihi : 21.06.2026

Article Type: Research Article | Received: 30.04.2026 | Accepted : 21.06.2026

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kayak Sporü Çalışmaları ve Bolu Örneği

Skiing Activities in Türkiye During the Early Republican Period and the Example of Bolu

 Ünal ÜSTÜNDAĞ

Bağımsız Araştırmacı | unalustundag@gmail.com

Öz

Kayak sporü Osmanlı Devleti'nin son döneminde I. Dünya Savaşı'nın getirdiği askerî ve teknik ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkmış, Cumhuriyet döneminde savunma sporü ve modernleşmenin bir parçası olarak kurumsallaşmıştır. Erzurum merkezli olarak başlayan kayak, Halkevleri, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ve spor kulüpleri aracılığıyla sivil alana yayılmıştır. 1930-1950 yılları arasında merkezi kurumsal yapılar dışında basın, eğitim kurumları ve yerel idareler de bu sporun yaygınlaşması noktasında önemli çalışmalar yürütmüştür. Kayak, Doğu illerinde daha çok ulaşım ve yurt savunması amacıyla yaygınlaştırılmaya çalışılırken Batı illerinde daha çok turizm amaçlı bir gelişim göstermiştir. Bu farklılaşma dönem basınında kayak sporunun halkçı mı yoksa elit bir girişim mi olduğu yönünde tartışmalara neden olmuştur. Bolu ilinde gerçekleşen çalışmalar, kayak sporunun gelişiminde ve yayılmasında önemli bir örneklem olarak ele alınabilir. Dönemin sınırlı ekonomik imkanlarına rağmen, örgütlenme, sporcu yetiştirme, kamplar ve kurs faaliyetleri gibi konular Bolu ili örneği üzerinden analiz edilebilmektedir. Abant ve Gerede'de başlayan ilk tesisleşme girişimleri Bolu'nun bir kayak merkezi olarak konumlandırıldığını göstermektedir. Arşiv belgeleri ve süreli yayınlar, Bolu'da kayak sporü gelişiminin kamusal girişimler ve sınırlı devlet desteği ile gönüllülük esasına dayalı çalışmalarla sürdürüldüğünü göstermektedir. Çalışma erken Cumhuriyet döneminde kayak sporunun yalnızca savunma ve modernleşme politikalarının içerisinde yer alan bir spor dalı değil aynı zamanda halk eğitimi ve sporcu yetiştirme politikaları kapsamında çok boyutlu bir noktada durduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kayak, Spor Tarihi, Spor politikaları, Bolu tarihi.

Abstract

Skiing emerged in the late Ottoman period as a response to the military and technical needs arising from World War I. During the Republic era, it was adopted as a self-defence sport and institutionalised as part of modernisation. Starting in Erzurum, skiing spread to the civilian sphere through community centres, the General Directorate of Physical Education, and sports clubs. Between 1930 and 1950, in addition to central institutional structures, the press, educational institutions, and local governments also played significant roles in promoting skiing. While skiing was primarily promoted in the eastern provinces for transportation and national defence, it developed primarily for tourism in the western provinces. This difference led to debates in the press of the time about whether skiing was a populist or an elite endeavour. The efforts in Bolu province can be considered an important example in terms of the development and spread of skiing. Despite the limited economic resources of the time, issues such as organisation, athlete training, camps, and courses can be analysed through the example of Bolu province. The initial attempts to establish facilities in Abant and Gerede demonstrate that Bolu was positioned as an alternative ski resort. Archival documents and periodicals reveal that the development of skiing in Bolu was sustained through public initiatives, limited state support, and volunteer-based efforts. This study aims to demonstrate that, in the early Republican period, skiing was not only part of defence and modernisation policies but also occupied a multifaceted position at the intersection of public education and national development policies.

Keywords: skiing, sport history, sport policies, history of Bolu.

Giriş

Türkiye’de kayak sporu I. Dünya Savaşı döneminde yaşanan Sarıkamış hezimetini sonrasında, Enver Paşa’nın girişimiyle Avusturya’dan getirilen uzmanların oluşturduğu askerî bir birlikle Erzurum’da başlamıştır.¹ Çalışmalar bir süre sonra Sivas, Sarıkamış ve diğer Doğu illerine yayılmıştır. Halkevleri ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ile birlikte yürütülen çalışmalarla Doğu Anadolu’da halkçı bir zeminde yayılan kayak sporu, beklenenden hızlı bir gelişim göstermiştir. Köylü, kentli, genç, yaşlı tüm vatandaşlara kayak öğretmenin temel amacı öncelikle vatan savunmasıdır. Bu nedenle kayak sporu, avcılık ve atıcılık gibi ateşli silah gerektiren sporlarla da desteklenmiştir. Kayak sporunun doğuda teşvik edilmesinin diğer bir nedeni, bu bölgelerin uzun süre kar altında kalması nedeniyle oluşan ulaşım güçlüğüdür. Kayak sayesinde bu güçlük aşılmaktadır.²

Kayağın Batı illerindeki gelişim serüveninde öne çıkan bölge Bursa’dır. Bir savunma sporu olarak desteklenen kayak, 1930’lu yılların başında önce Bursa Uludağ’da mevcut bir otelin bu spora tahsis edilmesiyle daha sonra bir kayakevi oluşturulmasıyla geliştirilmeye çalışılmıştır. Uludağ, İstanbul ve Ankara gibi şehirlerden gördüğü ilgi nedeniyle önce iç turizme daha sonra dış turizme yönelik bir kayak merkezi haline gelmiştir. Bu nedenle Bursa başta olmak üzere Batı illerinde kayak sporu gelişimi, savunmadan çok tesisleşmeye ağırlık verilen, turizme yönelik bir altyapıda ilerlemiştir. Bursa’nın hemen ardından, kayak sporuna elverişli coğrafyasıyla daha mütevazı bir tesisleşme çabasına giren Bolu, dönemin dağ sporları ve kayakçı yetiştirme anlayışına dair önemli bir örnektir.

Cumhuriyet’in erken döneminde yürütülen çalışmalarda, bir bürokrat kentine dönüşen Ankara da önemli bir kayak merkezi haline gelmiştir. Dikmen sırtlarında başlayan çalışmalar, zamanla Ayaşbeli ve Elmadağ’ı da kapsamıştır. Ankara sırtlarında gerçekleşen faaliyetlerde daha çok bürokratlar ve aileleri görülmektedir. Sporcuların çoğu, bürokrat aileler, bölgedeki okullar, spor kulüpleri ve Halkevi üyeleridir. Özellikle 1930-1950 yılları arasında plansız başlayarak zamanla bir federasyon altında örgütlenmeye kadar giden kayak sporuna dair dönemin önemli tartışmalarından biri bu sporun elit mi yoksa halkçı mı olduğudur. Kayak sporu Cumhuriyet’in erken döneminde ekonomik yetersizlikler, uzman öğretici açığı, yerli malzeme üretim sıkıntısı gibi problemlere rağmen, mütevazı olanaklarla gelişme göstermiştir. Sanayileşmenin geç dönemde ele alınmış olması nedeniyle Türkiye’de yıllık izin kavramı ancak 1952’den sonra tartışılmaya başlanmış ve 1961 Anayasasıyla resmileştirilmiştir.³ Bu durum, özellikle İç Anadolu ve Batı illerinde kayak sporu faaliyetlerinde daha çok spor kulüpleri üyelerinin, bürokrat aile mensuplarının ve öğrencilerin yaygın olarak görülmesine neden olan faktörlerden biridir.

Ülkemizde modern kayak sporu 1915 yılında başlamış olmasına rağmen literatür konusunda eksiklikler görülmektedir. Erken Cumhuriyet döneminde kayak sporuna dair ilk yayınların daha çok talimatnameler şeklinde hazırlandığı görülmektedir. Mülazım İhsan Bey’in 1934 tarihli *Kayak ile Talim Terbiye eserini*⁴ Herbert Riedel tarafından 1935 yılında yazılan *Kayak Talimatnamesi* kitabı⁵ izlemiştir. Fuat Pura’nın *Kar Sporları: Kayak* kitabı⁶ 1936 yılında basılmıştır. 1938 yılında ise Yüksek Ziraat Enstitüsü tarafından Uludağ Kayak Mektebi isimli kitap⁷ yayımlanmıştır. Halkevleri bünyesinde çıkartılan dergilerde yer alan çok sayıda makale kayak sporunu sevdirmeye yöneliktir. Vildan Aşir’in *Ülkü* dergisinde 1935 yılında yayınlanan *Dağın ve Kışın Sporları*,⁸ Hasan Ortekin’in 1938 yılında yayımlanan *Türkler ve Kayak*⁹ ile Nüzhet Baba’nın 1939 tarihli *Kayak, Kamp ve Dağ Sporları* makaleleri bu dönemin önemli çalışmalarındandır.

1 Hasan Kuruyazıcı, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Bir Mimar: Arif Hikmet Koyunoğlu. Anılar, Yazılar, Mektuplar, Belgeler*, Yapıkredi Yayınları, İstanbul 2008, s.152.

2 Murat Kürkçüoğlu-Bayram Ali Sivaz, *Erzurum Kış Sporları Tarihi 1915-2011*, Serander, Trabzon 2011, s.13.

3 Serdar Kara, “Cumhuriyet Döneminde Bir Turistik Mekân Projesi: Abant Gölü (1923-1950)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 72, 2023, s. 202.

4 Mülazım İhsan, *Kayak ile Talim Terbiye*, Büyük Erkanı Harbiye, İstanbul 1934.

5 Herbert Riedel, *Kayak Talimatnamesi*, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Ankara 1935.

6 Fuat Pura, *Kar Sporları: Kayak*, Aydınlık B., İstanbul 1936.

7 *Uludağ Kayak Mektebi*, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Ankara 1938.

8 Vildan Aşir, “Dağın ve Kışın Sporları”, *Ülkü*, Şubat 1935, IV, 24, s.449-450.

9 Hasan Ortekin, “Türkler ve Kayak”, *Ülkü*, Şubat 1938, X, 60, s.513-516.

10 Nüzhet Baba, “Beden Terbiyesi ve Gençlik Meseleleri, Kayak, Kamp ve Dağ Sporları”, *Ülkü*, Ekim 1939, XIV, 80, s.129-131.

Zeki Velidi Togan tarafından 1939 yılında *Askeri Mecmua*'da yayınlanan " Eski Türklerde Kayakçılık" başlıklı makale¹¹ ise kayak sporu tarihine getirdiği tarihi perspektif ile dikkat çekicidir. Erken Cumhuriyet tarihinde kayak sporunun benimsenmesi ve yayılmasında ulusal gazeteler de yaptıkları haberler ve eleştiri yazılarıyla etkili iletişim araçlarıdır. Gazeteler, Halkevleri, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ve spor kulüpleri dönemin spor politikalarına getirdikleri eleştirel yaklaşımlar kadar önerileriyle de kayak sporuna dikkat çekmişlerdir. Sadece 1950 yılına dek *Vakit, Hakimiyeti Milliye, Milliyet, Cumhuriyet, Ulus, Son Posta, Kurun, Zaman, Anadolu, Akşam, Yeni Asır, Tan, Haber, Son Telgraf, İkdam Sabah Postası, Tasviri Efkar, Halkın Sesi, Tanin ve Yeni Sabah* gazetelerinde kayak sporuna dair yaklaşık 240 haber yayınlanmıştır. Türkiye'de, kayak sporuna dair doksanın üzerinde akademik tez çalışması yapılmıştır. Çalışmaların otuzu doktora tezidir. Ancak Anadolu'da modern kayak sporu 110 yılı aşkın süredir yapılıyor olduğu halde hayata geçirilen tezlerin birkaç tanesi bu sporun tarihsel derinliğini ortaya koyabilmiştir. Son dönemde yapılan çok sayıda çalışma iller bazında kayak sporu tarihine ışık tutmaya çalışmaktadır. Örneğin Murat Küçükkuşurlu ve Bayram Ali Sivaz tarafından yazılan Erzurum Kış Sporları Tarihi (1915-201)¹² ile İlhan Erzurum'un kaleme aldığı Sivas Kayak Tarihi (1917-2021)¹³ kitapları yerel ölçekte kayak sporunun gelişimine derinlemesine bakan eserlerdir. Diğer yandan Türkiye'de kayak sporu tarihine daha geniş çapta bakan Cem Atabeyoğlu'nun Dağcılık ve Kayak Tarihi,¹⁴ Şemsi Şaktimur'un Türkiye'de Kayak Sporunun Tarihi,¹⁵ Yavuz Tanyeri'nin Kayak Tarihi¹⁶ ve Davut Budak'ın Kayak Tarihi ve Güvenlik Uygulamaları¹⁷ eserleri bu alanda önemli çalışmalar olarak öne çıkmaktadır.

Makale erken Cumhuriyet döneminde kayak sporunun Türkiye'deki gelişimine dair bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında dönemin tesisleşme ve altyapı çalışmalarına dair bir örneklem olarak Bolu ili ele alınmıştır. Daha önce Fahri Kılıç tarafından yayınlanan Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Kayak Sporunun Yaygınlaşmasında Halkevlerinin Rolü isimli makalede¹⁸ bir örnek olarak Bolu ilinde Halkevi merkezli olarak yürütülen kayak çalışmaları ele alınmıştır. Bu çalışmada ise Bolu ilinde yürütülen kayak çalışmaları daha geniş kapsamlı olarak incelenmiştir.

Türk Kültüründe Kayak ve Türkiye'de Modern Kayak Sporunun Başlaması

Arkeologlar kayağın başlangıç ve gelişim sürecini tarihlendirme konusunda çeşitli fikir ayrılıklarına sahip olsa da insanların çevresel koşullara uyum sağlama ve ihtiyaçlarını karşılama amacıyla kayağı geliştirdikleri anlaşılmaktadır. Kayak sporuna dair bulgular, bu sporun en az 4.500 yıl geri götürülebilecek bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir.¹⁹ Kayakçı figürlerinin yer aldığı kaya resimleri ile kayak ve benzeri objeler Norveç, İsveç, Finlandiya ve Rusya'da bulunmuştur. Bazı yazılı belgelerde ise binlerce yıl önce Altay Bölgesi Moğol ve Türk kavimlerinde kayak yapıldığına dair güçlü veriler mevcuttur. İsveçli Prof. Hess ve tarihçi W. Eberhard'ın Çin kaynaklı araştırmaları, eski Türklerde kayakçılığın mevcut olduğunu ve göçlerle Avrupa'ya geçtiğini göstermektedir.²⁰ Zeki Velidi Togan da 1939 yılında *Askeri Mecmua*'da yayınladığı makalesinde Tang Hanedanı'nın yedinci yüzyıl kayıtlarına göre Orta Sibirya'da yaşayan Göktürk kabilelerinin sığır kemiklerinden ürettikleri kayıklar nedeniyle "Sığır Ayaklı Türkler" şeklinde isimlendirildiklerini belirtmektedir. Aynı kaynaklarda Doğu bölgelerinde yaşayan Göktürkler ise kayıklarını ağaçlardan yaptıkları için "Ağaç Ayaklı Türkler" olarak anılmaktadır. Togan kaynaklarda Çinlilerin Türk kabileler için yazdıkları tanımlamalardan örnekler vermektedir; "Bunlar ağaçtan yapılan ve çatısı kayın kabuğu ile örtülü evlerde otururlar. İyi atları vardır. Bunlar buz üstünde ağaç ata binerek koşar ve oynarlar. Ayaklarına kayak

11 Zeki Velidi Togan, "Eski Türklerde Kayakçılık", *Askeri Mecmua*, 115, Aralık 1939, s.1-9.

12 Kürkçüoğlu-Sivaz, *age.*

13 İlhan Erzurum, *Sivas Kayak Tarihi 1917-2021*, Gazi Kitapevi, Ankara 2024.

14 Cem Atabeyoğlu, *Dağcılık ve Spor Tarihi*, Türk Spor Vakfı, Ankara 1991.

15 Şemsi Şaktimur, *Türkiye'de Kayak Sporunun Tarihi*, ADKK Yayınları, Ankara 1994.

16 Yavuz Tanyeri, *Kayak Tarihi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2018.

17 Davut Budak, *Kayak Tarihi ve Güvenlik Uygulamaları*, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara 2022.

18 Fahri Kılıç, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Kayak Sporunun Yaygınlaşmasında Halkevlerinin Rolü", *Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına Türk Spor Kongresi (25-27 Nisan 2024) Bildiriler Kitabı*, Ed. Necla Günay, TTK Yay. Akara 2024, s.1233-1256.

19 Ali Rıza Karpınar, *Kayak*, Diptaş Yayınları, Ankara 1981, s.5.

20 Budak, *age.*, s.3,11.

bağlarlar. Koşarken bir eğri ağaç dalını ellerine (koltuk altlarına) alırlar ve kayak yarışı yaparken ona dayanarak iter ve büyük süratle koşarlar”. Togan, kaynakların benzer ifadeleri Kırgızlar için de söylediğini yazmaktadır. Zeki Velidi Togan makalesinde eski Türk kavimlerinden örnekler vererek bazı kavimlerin kayaklarını at derisiyle kaplayarak avlandıklarını belirtmektedir. Togan, Eski Türklerde Kayakçılık isimli makalesinde İsveçli Prof. Hess'in kayağın Avrupa'ya Türkler ve Moğollarla birlikte getirildiği tezini destekler nitelikte argümanlar sunmaktadır.²¹ Togan'ın tespitlerinde yer alan Çin yazılı kaynaklarından yola çıkarak, kayak temel ihtiyaçlar bağlamında doğmuşsa da eski Türklerde yarış ve eğlence kültürünün de bir parçası olduğu görülmektedir.

Kayak sporunun dünyada gelişimine dair en önemli kaynak, 1555 yılında Olaus Magnus tarafından yazılmış olan *Historia de Gentibus Septentrionalibus* (Kuzey Milletlerinin Tarihi) adlı eserdir. Fridtjof Nansen'in 1888 yılında beş arkadaşıyla birlikte, 500 kilometre yol katederek Gronland'ı kayak ve kızaklarla geçmesi bu alanda kaydedilen ilk tarihi rekor kabul edilmektedir. İlk düzenli kayak yarışları ise 1866 yılında Danimarka, Kopenhag içerisinde yer alan Christiania Bölgesi'nde yapılmıştır. Mathias Zdarsky'nin 1896'da yayınladığı kayak teknikleri ve yöntemlerini içeren kitabı Alp kayakçılığında önemli bir dönüm noktası kabul edilmektedir. Bu tarihten sonra modern kayak sporunun gelişimi hızlanmıştır.²² 1915 yılında Osmanlı askerlerine öğretilen ilk kayak tekniği Zdarsky tekniğidir.²³

Birinci Dünya Savaşı sürecinde 1914 yılı Aralık ve 1915 yılı Ocak ayları içerisinde gerçekleşen Sarıkamış Harekâtı, Rusya ve Osmanlı ordularını karşı karşıya getirmiştir. Bu harekât, Osmanlı ordusu adına büyük bir hezime dönüşmüştür. Harekât, zorlu kış koşullarında vatan savunması açısından kayak sporunun hayati değerini ortaya çıkartmıştır. Rus ordusunun kayaklı kıtalarının harekât kabiliyeti görülmüş ve Türk ordusu bünyesinde benzer kıtaların oluşturulması ihtiyacı duyulmuştur.²⁴ Sarıkamış Harekâtı'nda 10. Kolordu Komutanı olarak yer alan Hafız Hakkı Paşa, Viyana'da ataşelik yaptığı dönemde askeri manevralarda kayakçılığın faydalarını yerinde gözlemlemiş, 1915 yılında 3. Ordu komutanı olduğu dönemde Kafkas cephesinde de bu teşkilatın kurulmasını istemiştir.²⁵ Bu dönemde ihtiyaç duyulan kayak birliklerinin oluşturulması için müttefik Avusturya-Macaristan silahlı kuvvetleriyle temas kurulmuş ve Dr. Binbaşı Victor Pietschmann, Yüzbaşı Otto Hübner, Makine Mühendisi Yüzbaşı Albert Bildstein, maden mühendisi Yüzbaşı Poul İpen ve Alexander Maksymowicz'ten oluşan ekibin trenle Erzurum'a gelmeleri sağlanmıştır. Böylece Türkiye'de kayak sporuna dair ilk profesyonel eğitim, Erzurum Kiremitlik bölgesinde vermeye başlanmıştır. 5 Nisan 1915 tarihinde başlayan dersler mevsim koşullarına göre Mayıs ayında Palandöken'in Kuzey yamacında, 2680 metre yükseklikte kurulan kampa taşınmıştır. Süreç boyunca 6 subay, 10 astsubay ve 80 er eğitilerek ilk kayaklı Türk müfrezesi oluşturulmuştur. Avusturya-Macaristan Askerî Misyonu Başkanı Josef Pomiankowski'ye göre, Osmanlı ordusu içerisinde doğan kayak eğitimi ihtiyacının en önemli gerekçesi ordudaki iletişim eksikliğidir.²⁶ Bu nedenle oluşturulan on beşer kişilik iki müfrezenin öncelikli görevi kış şartları nedeniyle iletişim sıkıntısı yaşayan birlikler arasındaki irtibatı sağlamaktır.²⁷ 16 Haziran 1915 tarihine dek kayak eğitimi alan subaylar içerisinde yer alan mimar Arif Hikmet Koyunoğlu, Avusturyalı öğretmenlerin tek ve çift sopalı kayakla değişik hedeflere atış, çığ, arama-kurtarma, ilk yardım ve çeşitli kar koşullarında uygulanabilecek yöntemleri öğrettiklerini belirtmektedir.²⁸ Akşam saatlerinde de devam eden derslerde askerlere kayak malzemeleri ve ekipman seçimi gibi teorik konular anlatılmıştır. Kayak dersleri gece yürüyüşlerini de içermiştir.²⁹

21 Togan, agm., s.1-9.

22 Karpınar, age., s.6.

23 Kuruyazıcı, age., s.154.

24 Kürkçüoğlu-Sivaz, age., s.62.

25 “Atatürk'ün Yakın Arkadaşı İlk Kayakçı Koyunoğlu”, *Milliyet*, 1 Şubat 1976, s.11-12.

26 Joseph Pomiankowski, *Der Zusammenbruch des Ottomanischen Reiches Erinnerungen an die Türkei aus der Zeit des Weltkrieges*, Zürich, Leipzig, Wien, Amalthea-Verlag 1928, s.177-178.

27 Muvaffak Uyanık, *Dağlarımız*, S. Süreyya Bükey Basımevi, İstanbul 1947, s.84.

28 Kuruyazıcı, age., s.154.

29 Kürkçüoğlu-Sivaz, age., s.64,65.

Savaş şartları nedeniyle bir süre sonra Avusturyalı kayak eğitimcilerinin yerini Alman subaylar almıştır. Erzurum Bölge Komutanı Tuğgeneral Poselt'in girişimleriyle 1916 yılında Kafkas Cephesi Kayak Eğitim Başkanlığı'na getirilen Binbaşı Prof. Paulcke, Rus ordusu karşısında geri çekilme sürecinde Tercan civarında kayak taburuna kayıplar verdirince görevden alınmıştır. Ardından yeni bir kayak taburu teşkil edilmiştir.³⁰ 1916 yılı şubat ayından 1918 mart ayına dek Erzurum'un Ruslar tarafından işgal edilmesiyle kesintiye uğrayan kayak faaliyetleri, işgal sonrası yeniden canlılık kazanmıştır. Bu dönemde Erzurum'da kurulan Avcı Kıtaları Mektebi müdür yardımcılığına getirilen Arif Hikmet Koyunoğlu, Kiremitlik Tepesi'nde yeniden kayak faaliyetlerine başlamıştır.³¹ Erzurum Kayak Ekibi, Doğu Harekatı'na katılarak Bakü'ye kadar ilerlemiş ancak 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında dağıtılmıştır. Millî Mücadele döneminde ise Erzurum'da 15. Kolordu Komutanı olarak görev yapan Kâzım Karabekir'in şahsi çabalarıyla askeri alan dışına da taşınan kayak, bölge halkının yaşam koşulları açısından da büyük bir ihtiyaç olarak görülmüştür.³² Ancak I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele süreçlerinin ardından bir süre kabuğuna çekilen kayak sporu, merkezi yönetimin girişimleriyle ancak 1930'lu yıllarda yaygınlaştırılmaya başlanmıştır.

Türkiye'de kayak sporuna gösterilen ilgi ve tesisleşme çalışmaları kısa sürede uluslararası alanda görünür olma gayretine dönüşmüştür. Kayak sporu için bir millî takım kurularak 1936 Garmisch Parten-Kirchen IV. Kış Olimpiyat Oyunları'na katılan Türkiye Kayak Millî Takımı, henüz bilgi ve tecrübesinin yetersiz olmasına rağmen, hiçbir masraftan kaçınmadan yabancı antrenörler ile Uludağ tesislerinde çalışmıştır. Türkiye Millî Kayak Takımı 1936 IV. Kış Olimpiyat Oyunları'nda bir başarı elde edememiş olmasına rağmen, kayak sporuna verilen ilginin uluslararası boyutta görünür olması sağlanmıştır.³³

Türkiye'de Kayak Sporunu Yaygınlaştırma Çalışmaları

Türkiye'de kayak sporunun yaygınlaşması, yurt savunmasının öncelenmesi ve dönemin coğrafyaya göre şekillenen spor anlayışından kaynaklanmıştır. Bu iki unsurdan yola çıkarak, önce yerel idarecilerin kontrolünde başlatılan girişimler spor kulüpleri yoluyla daha kurumsal bir yapıya dönüşmüş, ardından ilk federasyonun kurulmasıyla bir çatı altına alınmıştır. Kayak sporunun yaygınlaşmasına dair en önemli kurumlar ise Halkevleri ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü olarak öne çıkmaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk, modern bir devlet yapısında sporun ulusal ve uluslararası boyutuna önem vermekteydi. Atatürk'e göre ulus çocuklarının sağlıklı ve gülbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını elverişli hale dönüştürmek devlet kurumlarının görevidir. Diğer yandan bir milletin olası savaşlara hazır olduğunu yalnızca ordusuyla göstermek her zaman mümkün olamamaktadır. Türk çocuklarının sporu sevmeleri ve fiziki güçlerini yerinde kullanabilmeleri de olası savaş durumları için önemlidir. Spor yoluyla Türk gençlerinin savaş meydanlarında ihtiyaç duyabilecekleri talim ve terbiye cephe öncesinde verilmiş olacaktır.³⁴ Erken Cumhuriyet spor ve savunma politikası olarak ülkenin iklim ve coğrafi koşullarına yönelik sporcu yetiştirme anlayışı kapsamında Bursa, Ankara, İstanbul, İzmir ve Isparta'da 1935 yılı öncesinde, Erzurum, Erzincan, Sivas, Tunceli, Bitlis, Kastamonu, Çankırı, Adana, Manisa, Konya, Kayseri, Bolu, Kütahya ve Balıkesir'de 1935-1940 yılları arasında, Kars, Sarıkamış, Muş, Bayburt, Yozgat ve Afyon'da 1940-1950 yılları arasında kayak sporcusu yetiştirme ve tesisleşmeye yönelik faaliyetlerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Kayak sporuna ilgi gösteren ilk eğitim kurumları arasında Ankara Ziraat Enstitüsü, Gazi Eğitim Enstitüsü, Atatürk Eğitim Enstitüsü, Gazi Tıbbiye Enstitüsü, Ankara Beden Terbiyesi Enstitüsü, Siyasal Bilgiler Okulu, Ankara Gazi Lisesi, Ankara Ticaret Lisesi, Ankara Erkek Lisesi, Bursa Erkek Sanat Enstitüsü, Bursa Askeri Lisesi, Erzurum Lisesi, İzmir Alman Lisesi, İzmir Erkek Lisesi ve Galatasaray Lisesi gibi kurumlar öne çıkmaktadır. Kayak sporunun kurumsallaşmasında aktif rol oynayan spor kulüpleri

³⁰ Tanyeri, *age.*, s.47-48.

³¹ Kuruyazıcı, *age.*, s.70-71.

³² Tanyeri, *age.*, s.55-58.

³³ Özbay Güven-Bengü Güven, "1936 Garmisch Kış Olimpiyat Oyunları'na Türkiye Cumhuriyeti'nin Katılımı", *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17/3, 2019, s.7.

³⁴ A. Afet İnan, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1971, s.53-56.

arasında, Gençlerbirliği Spor Kulübü, Ankara Dağcılık Kulübü, Bursa Dağ Sporları Kulübü, İstanbul Dağcılık Kulübü (İstanbul Dağcılık Yürüyücülük ve Kış Sporları Kulübü), Turing Kulübü, Bursa Spor Kulübü, Manisa Dağcılık Kulübü, Erzurum Gücü Kulübü, Eğridir Coşkunspor Kulübü, Yozgat Dağcılık ve Kış Sporları Kulübü, Konya Dağ Sporları ve Kayakçılık Kulübü, Kastamonu Dağcılık ve Avcılık Kulübü isimleri öne çıkmaktadır. Diğer yandan kayak sporunun yayılmasında çok sayıda Halkevi önemli katkılar sunmuştur. Cumhuriyetin erken döneminde kayak sporu faaliyetleriyle öne çıkan Halkevleri Beyoğlu Halkevi, Bursa Halkevi, Sivas Halkevi, Kayseri Halkevi, Bolu Halkevi, Gerede Halkevi, Erzurum Halkevi, Sivas Halkevi, Ankara Halkevi, Fatih Halkevi, Manisa Halkevi, Iğdır Halkevi, Erzurum Halkevi, Hasankale Halkevi, Kars Halkevi, Sarıkamış Halkevi, Isparta Halkevi, Adana Halkevi, Bitlis Halkevi, Kastamonu Halkevi, Çankırı Halkevi, Akşehir Halkevi, Kayseri Halkevi ve Kütahya Halkevi olarak sıralanmaktadır.³⁵

Doğudan Batıya Kayak Sporü Özelinde Halkçılık ve Elitizm Tartışmaları

Kayak sporu faaliyetlerinin, 1930'lu yılların başında sivil hayata yayılması beraberinde bazı tartışmaları da getirmiştir. Türkiye'nin Doğu ve Batı illerinde farklı bakış açılarıyla yürütölen kayak sporu çalışmaları, bu tartışmaların halkçılık ve elitizm odağında ele alınmasına neden olmuştur. Uludağ'da sporcuların ihtiyaçlarına göre şekillenmeye başlayan tesisleşme, bölgenin turistik potansiyelini artırırken, Bursa'da konaklama ve ulaşım gibi sektörler canlanmıştır. Bazı oteller tamamen kayak sporcularına hizmet verirken, yoğun talebi karşılamak için önceden rezervasyon alınmaya başlanmıştır. İstanbullu kayakçıların Bursa'ya ulaşımı için Mudanya üzerinden özel vapurlar devreye sokulmuş, Bursa-Uludağ güzergâhında belirli bir noktaya kadar toplu ve özel ulaşım imkânları iyileştirilmiştir. Gerek sporcular gerekse İstanbul halkı için ideal bir turistik mekân olan Bursa ve Uludağ, ulusal basında "İstanbul'un adası" ve "İstanbul'un mesire alanı" olarak anılmaya başlamıştır.³⁶ 3 Aralık 1939 tarihli *Kurun* gazetesinde yer alan köşesinde Asım Us, bir cazibe merkezi haline gelen Uludağ'da mevcut bir otel dışında İstanbul Valiliği tarafından bir konaklama alanı daha yapılmak istendiğini yazmaktadır. Bazı günlerde Uludağ yolunda iki yüz kayakçı görmek mümkündür. Konaklama alanında ise sporcu sayısı bini geçmektedir. Halkevleri ve valilikler yoluyla kayakçıların ulaşım ve konaklama gibi sorunlarını çözenin mümkün olmadığını söyleyen Us, devletin müşterek bir tavır sergilemesi gerektiğini savunmaktadır.³⁷ 1930'ların ikinci yarısından sonra Bursa'da kayak sporunun turizm çerçevesinde değerlendirildiği, hatta turizm potansiyelinin gerisine düştüğü görölebilir.

Her ne kadar 1935 ve 1936 yıllarında Kış Sporları ve Kayak Federasyonu devreye sokulmuşsa da Uludağ'a olan talebe yetişmek oldukça güç olmuştur. Örneğin 1938 yılı şubat ayında bayram tatilinden faydalanmak isteyen 400 kadar kayakçı Uludağ'da otellerin doluluğu nedeniyle yataklarını paylaşmak zorunda kalmışlardır.³⁸ Sadece 1938 yılı içerisinde Uludağ'a gelen ziyaretçi sayısı 35.000 civarındadır.³⁹ Yerel yönetim tarafından tedbir alınmaya çalışılsa da 1940 yılında Bursa Dağcılık Kulübü tarafından işletilen üç ayrı otelde gaz lambalarıyla aydınlatılan odalarda 3-4 kişi kalınmakta ve kapasitenin üzerine çıkılmaktadır.⁴⁰ Odaların ve yiyecek fiyatlarının uygun tutulması da talebi artırmaktadır.⁴¹ Turistik bölge statüsüne alınan Bursa'ya İstanbul'dan ulaşım için 1938 sonrasında yaz aylarında Trak Vapuru görevlendirilerek kapasite yükseltilmiştir. Böylece yazın da sürdürölebilir bir turizm potansiyeli yakalanmış görölmektedir. Diğer yandan Uludağ'ın cazibesinden yazın da faydalanmak isteyenler için Çekirge'den Uludağ'a bir şose yol açılmış, Mudanya-Bursa yoluna asfalt dökölmüştür. Uludağ'a çıkmak

35 Veriler 1933 ve 1950 yılları arasındaki kayak sporuna yönelik ulusal gazete haberleri taramalarına dayanmaktadır. Çalışma kapsamında *Vakit, Hakimiyeti Milliye, Milliyet, Cumhuriyet, Ulus, Son Posta, Kurun, Zaman, Anadolu, Akşam, Yeni Asır, Tan, Haber, Son Telgraf, İdam Sabah Postası, Tasviri Efkâr, Halkın Sesi, Tanin, Yeni Sabah* gazetelerinde yer alan kayak sporuna dair 233 haber taranmıştır.

36 Musa Ataş, "Bursa'da Büyük Bir Hareket ve Ziyaretçi Kaynaşması Var", *Ulus*, 12 Haziran 1938; "Uludağ'da Hayat", *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1940, s.2.

37 Asım Us "Kış Sporları", *Kurun*, 3 Aralık 1936, s.5.

38 "Uludağ'ın Zirvesinde", *Son Posta*, 27 Mart 1938, s.7.

39 "Bursa Turizm Şehri", *Ulus*, 5 Şubat 1939, s.6.

40 "Uludağ'da Hayat", *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1940, s.2.

41 R.R, "Bursa Dağcılık Kulübünün Orijinal Bir Daveti", *Akşam*, 7 Mart 1940, s.7.

isteyenler için toplu taşıma ücretleri ekonomik tutulmuştur.⁴² Bu dönemde Uludağ'da Avrupa ülkelerinden gelen turistleri de görmek mümkündür. *Son Posta* gazetesi İstanbul üzerinden şehre ulaşan turistlerin, yakıcı Uludağ güneşi karşısında mayolarıyla kaydıklarını gösteren fotoğraflı bir haber yayınlamıştır. Turistler durumdan o kadar memnundur ki bir Alman kadın turist, çok sayıda arkadaşını Uludağ'a getireceğini söylemektedir.⁴³

Bursa'da turizmi önceleyen bakış açısına rağmen Halkevleri, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ve Kayak Federasyonu kapsamında özellikle Doğu bölgelerinde hayati ihtiyaçları karşılamak için geliştirilmeye çalışılan kayak sporu, halkçı bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Diğer yandan daha çok demiryolu ile ulaşılan doğu illerinde başlayan kayak faaliyetleri için ulaşım kolaylığı sağlanmaya çalışılmış görünmektedir. Kayak sporuna olan eğilimin artması ve kayak yapılabilecek mekanların sınırlı olması nedeniyle ilk teşvik ulaşım sorununa getirilmiştir. 1 Ocak 1937 itibarıyla kayak yapmak üzere yolculuk yapan sporcuların Devlet Demiryolları araçlarında ücret ödememesi kararı alınmıştır.⁴⁴

Bursa'da kayak faaliyetleri turizmi güçlendirmiş, turistik canlılık çok sayıda sektörün de gelişimini sağlamış, kentte gözle görülür bir gelişme görülmüştür. Ancak doğu illerinde kayak sporunun gelişimi bölgenin zorlu şartlarıyla sınırlı kalmış görünmektedir. Basın yoluyla üstü kapalı yürütülen tartışmaların ortasında kalan Ankara'da ise Dikmen yamaçlarında başlayıp Elmadağ'a uzanan kayak faaliyetlerine katılan her yaştan çok sayıda sporcuya eşlik eden bürokratlar bu sporun teşviki için çaba harcamaktadır. Ankara ve İstanbul sporcularını sıklıkla Uludağ'da görmek mümkündür. Bu nedenle basında yürütülen üstü kapalı elitizm tartışmalarına zaman zaman Ankara da dahil edilmektedir. Ankara'da 1934 yılı Ocak ayında başlatılan kayak sporuna dair ilk çalışmaları Muhafız Gücü Başkanı İsmail Hakkı Bey'in, Ziraat Enstitüleri Spor Uzmanı Hebert Riedel ile birlikte yürüttüğü görülmektedir. Herbert Riedel, Ziraat Enstitüsü'ndeki görevine 1933 yılında başlamıştır. 1935 yılına dek Ankara'da çok sayıda kayakçının yetişmesine yardımcı olmuştur.⁴⁵ İsmail Hakkı (Tekçe) ise Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı döneminde başarılar göstermiş, profesyonel bir asker olmasının yanı sıra kurucusu olduğu Muhafız Alayı Spor Kulübü (Muhafız Gücü) ile futbol, atletizm, güreş, bisiklet gibi çok sayıda alanda başarılı sporcuların yetiştirilmesinde öncü olmuştur.⁴⁶ İsmail Hakkı Bey, 1934 yılı başlarında Ziraat Müsteşarı Atıf Bey'le birlikte bazı gençlere Elmadağ eteklerinde kayak talimleri yaptırmıştır.⁴⁷ Spor hocası Hebert Riedel ise 1935 yılı yılbaşı tatilini Ankara Elmadağ'da bulunan Yakub Abdal Köyü'nde kayak yaparak geçirmeyi tercih etmiştir. Riedel, yarım metre kar olan köye çıkarken yanında Yüksek Ziraat Okullarından bir ekip de vardır. Yakub Abdal köyüne kırmızıya boyanmış direkleri takip ederek çıkan grup, dağdan inişte direk olmaması nedeniyle zorlanmış, bir köylüden yardım almıştır.⁴⁸ Riedel'in bayram tatiline denk gelen 6 Ocak 1935 Pazar günü bu defa beraberindeki ekiple Dikmen tepelerini aşarak Eymir Gölü'ne kadar kayakla geldiği bilinmektedir. Riedel, yanındaki Kış Sporları Kaptanı Sadık Bey'le bu güzergâhta kurulması planlanan kayak egzersiz alanlarını belirlemişlerdir. Bir gün sonra ise bu defa Gençlerbirliği kayakçıları ve Yüksek Ziraat Enstitüsü kayakçıları ile çalışan Riedel, mehtaplı bir gecede Dikmen'den Atatürk Orman Çiftliği istikametine doğru ilerleyerek Ankara'ya ulaşmıştır. Akşam yemeğini Dikmen'de yiyen ekip 11 Ocak'ta Elmadağ'a çıkmıştır.⁴⁹ Tüm bu girişimler oldukça hızlı bir şekilde, her yaş grubundan çok sayıda Ankaralının Dikmen ve Elmadağ yamaçlarında hafta sonu kayak gezilerine dönüşecektir. Özellikle 26 Ocak 1935 tarihinde Dikmen sırtlarına çıkan 15'i kadın 150 kayakçıyı izlemek üzere gelen Meclis Başkanı Kâzım Özalp, Savunma Bakanı Zekai Bey ile Gümrük ve Tekel Bakanı Rana Bey'in de aralarında olduğu

42 Musa Ataş, "Bursa'da Büyük Bir Hareket ve Ziyaretçi Kaynaşması Var", *Ulus*, 12 Haziran 1938, s.6.

43 "Yurtta Spor Hareketleri", *Son Posta*, 29 Mart 1938, s.5.

44 "Küçük Haberler", *Haber*, 1 Ocak 1937, s.3.

45 Selman Yaşar, *1933 Üniversite Reformu Sürecinde Ankara'da Görevli Alman Uzmanlar ve Yaptıkları Çalışmalar*, İKSAD, Ankara 2021, s.106.

46 İsmail Akbal, "İsmail Hakkı Tekçe (1892-1975)", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/753/Ismail-Hakki-Tekce-1892-1975>, son erişim tarihi: 14.04.2026.

47 "Ankara'da Kayak Sporları", *Hakimiyeti Milliye*, 29 Ocak 1934, s.5.

48 "Yüksek Ziraat Enstitüsü Okullarının Gezintisi", *Ulus*, 3 Ocak 1935, s.3.

49 "Ankara'da Kayakçılık", *Ulus*, 11 Ocak 1935, s.3.

üst düzey grubun kayak sporuna desteği, Ankara’da kayak sporuna olan ilgiyi artırmaya yetmiştir.⁵⁰ Ankara’da yapılan kayak faaliyetlerinde Başbakan İsmet İnönü’yü de görmek mümkündür. Zira çocukları Ömer ve Erdal kardeşler kayak sporuyla yakından ilgilenmektedirler.⁵¹ Ömer ve Erdal İnönü kardeşleri, zaman zaman Uludağ’da da görmek mümkündür.⁵² Ankara’da spor yapan çocuklar arasında Celal Bayar’ın kızı Nilüfer Bayar da görülmektedir.⁵³

Kayak sporunun bir savunma sporunu önceleyen halkçı bir spor olmaktan yavaşça turizmi domine eden, bürokratlar da dahil olmak üzere seçkin ailelerin hobisi haline gelmesi erken Cumhuriyet dönemi idealleri bağlamında eleştirilene neden olmuştur. 1935 yılı ocak ayında Ankara Radyosu’nda “Halkçı Türkiye’de Dağ Sporları” başlıklı bir konuşma yapan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Uzmanı Vildan Aşır (Savaşır), Ankara’da Dikmen sırtlarında hafta sonu görülen genç, yaşlı, kadın, erkek kayak sporcularının düşe kalka yurdu korumayı öğrendiğini söylemiştir. Vildan Aşır’e göre dünya üzerinde kayak sporunu bu kadar hızlı öğrenerek kendine mal eden bir başka millet yoktur. Vildan Aşır konuşmasında kayağın bir halk sporu olduğunu, elitizm örnekleri üzerinden vurgulamıştır. Vildan Aşır, Dikmen sırtlarında “zenginler için içerisinde caz çalan lüks oteller” olmadığını, “büfelerin sporculara kokteyl ikram etmediğini” vurgulamaktadır. Lüks oteller yerine mütevazı barınak ve sığınakların olduğu Dikmen sırtlarında olmayan tek şey yalıdır. Kayak sporu sadece sağlık değil yurt davasıdır. Konuşmada kadınların bu sporu daha çok dikkate alması gerektiği söylenmekte, kadınların topuklu ayakkabılarla kayak yapmaya çalışmaları eleştirilmekte ve bir kıyafet birliğinin gerekliliğinden bahsedilmektedir.⁵⁴ Bu yazıdan birkaç gün sonra yayınlanan *Ülkü*’de Vildan Aşır eleştirilerine devam etmiştir. Vildan Aşır’e göre “kıyı uğraşının yüzmesini plaj eğlencesi, dağ ve kar çocuğunun kızığını kış istasyonları modası haline getiren şehirlinin görüşü, şehirlinin zevkidir. Ancak bu zevkin yarattığı iş, parası ve vakti bol olanın malı kaldıkça asıl karakterini kaybeder; halka yarayan bir fayda iken, varlıklı sınıfın gönül avuttuğu bir lüks olur”. Ancak Vildan Aşır’e göre bu durum Cumhuriyet yönetiminin pahalı bir eğlence gibi görünen kayak sporunun halka indirilmesiyle çözülmektedir.⁵⁵

Ulus yazarı Nasuhi Baydar, 1939 yılı aralık ayında Erzurum gözlemlerini aktarmıştır. Baydar, Ankaralı uzmanlarca en ücra bölgelere kadar bu sporu ulaştırmak amacıyla Erzurum’da kayak çalışmalarının başlatıldığını yazmaktadır. Baydar’a göre bu bir memleket davasıdır. Baydar “Ankara sırtlarında kar bekleyen” sporcuları, “sıcak vagonlarla” iki gün süren bir demiryolculuğu ile Palandöken eteklerine davet etmektedir.⁵⁶ Nüzhet Baba ise *Ülkü*’de 1939 yılı kasım ayında yayınlanan “Kayak, Kamp ve Dağ Sporları” başlıklı makalesinde kayak sporunun, vatan savunması için askeri talim kadar önemli olduğunu vurgulayarak tüm vatandaşların öğrenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Nüzhet Baba, kayak sporunun halka indirilmesi için kayak malzemesinin yerli olarak üretilmesi, kayak yapılan bölgelere ulaşımın ucuzlatılması, daha fazla kayakevi, sığınak ve otelin inşa edilerek bu sporun tanıtımının yapılması gibi öneriler ileri sürmüştür. Yazar, kayağın tüm yüksek öğrenim öğrencilerine zorunlu olarak öğretilmesini önermektedir.⁵⁷ Rahmi Apak ise bu görüşü destekler nitelikte kayak öğretilmesi gereken kitleyi “10-45 yaş arasındaki gençler” olarak tanımlamaktadır. Apak’a göre 10-20 yaş arası gençlerin mutlaka spor kulüpleri ya da gruplara katılarak kayak öğrenmeleri gerekmektedir.⁵⁸ Kâzım Karabekir için ise kayak sporcularının ihtiyaçları, doğu ve batı illeri için net olarak ayrılmaktadır. 1 Haziran 1940 tarihinde TBMM Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü bütçe görüşmelerinde söz alan Karabekir, kayak sporunun doğu illerinde vatan savunması ve iletişim açısından önemine değinerek, oluşturulacak programların muntika usulüne dair yapılmasını önermiştir. Karabekir konuşması sırasında “*Bugün Bursa’da, Uludağ’da kayakçılık olabilir. Fakat bu bir fantezidir. Trakya’da olmaz. Fakat şark muntikası için bir ihtiyaçtır.* demektedir.⁵⁹

50 “Ankara’da Spor Faaliyeti”, *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1935, s.6; “Ankara’da kayak sporları...”, *Kurun*, 27 Ocak 1935, s.1; “Ankara’da Bisiklet Spor”, *Zaman*, 27 Ocak 1935, s.5.

51 “Dikmen Sırtlarında Dün Kayak Sporları Yapıldı”, *Ulus*, 2 Ocak 1937, s.2; “Küçük Haberler”, *Haber*, 3 Ocak 1937, s.3.

52 “Ömer ve Erdal İnönü Bursa’da”, *Haber*, 10 Şubat 1941, s.2.

53 “Kar Sporları, Dikmen’de Bir Gün”, *Ulus*, 18 Ocak 1937, s.1,6.

54 “Halkçı Türkiye’de Dağ Sporları”, *Kurun*, 29 Ocak 1935, s.9.

55 Vildan Aşır, “Dağın ve Kışın Spor”, s.449-450.

56 Nasuhi Baydar, “Erzurum Yolunda: Bir Öğle Sonunun İntibaları”, *Ulus*, 22 Aralık 1939, s.2.

57 Nüzhet Baba, “Kayak, Kamp ve Dağ Sporları”, s.129-131.

58 Rahmi Apak, “Yeni Beden Terbiyesi Kanunu II”, *Ülkü*, XII, 67, Eylül 1938, s.45.

59 Tanyeri, age., s.58.

Zeki Velidi Togan, *Askeri Mecmua*'da yayınladığı makalesinde Karabekir'in yaklaşımına benzer şekilde "son asırlarda epeyi bir paslanmış olan bu hünerin ve millî sporun bizde tekrar millî bir şekil alarak yeniden inkişaf ettirilmesi hususunda belki de dağlı Türklerin dağcılık ve kayakçılık sanatını etraflıca öğrenmeleri de faydalı olabilir" demektedir.⁶⁰ 1947 yılı kasım ayında ise Erzurum'da Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü üyelerinden B. İhsan "Başlıca amacımız her köylüye çarık yerine bir çift kayak sağlamaktır"⁶¹ diyerek bölgedeki halkçı çalışmaların kapsamını ve amacını anlatmak istemektedir.

Uludağ'ın mevcut talebe karşılık vermekte zorlanması Ankaralı ve İstanbullu sporcular için Bolu civarında kayak sporuna müsait alanlara gözlerin çevrilmesini sağlamıştır. 11 Aralık 1939 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi, Uludağ'ın mevcut talebe karşılık vermekte zorlanmasından yola çıkarak alternatif bir kayak alanı olarak Abant'ı önermektedir. Hem kayağa hem de kış aylarında donan gölüyle paten sporuna imkân veren Abant'ta, Bolu Valiliği bir kayakevi inşasına başlamıştır.⁶² İzmir'de kayak sporunun geliştirilmesi için çaba harcanmış Ödemiş Bozdağ Köyü civarında çalışmalara 1935 yılında başlanmıştır. Vali Kâzım Dirik liderliğinde başlayan girişimler sonucunda Bozdağ'ın, Uludağ ve Elmadağ kadar bilinir bir kayak merkezi olması hedeflenmektedir.⁶³ 7 Şubat 1941 tarihli *Son Posta* gazetesine göreyse Uludağ'ın asıl alternatifi Çankırı ve Kastamonu arasındaki Ilgaz Dağı'dır. Uludağ gibi ilgi gören Ilgaz Dağı bölge sakinlerinin kayak alanıdır.⁶⁴

Her ne kadar Bolu'da kayak sporuna yönelik modern tesislerin 1970'lerin ikinci yarısında kurulmaya başlandığı bilinse de bölgede yürütülen faaliyetlerin 1930'lu yılların ikinci yarısında, ilk tesisleşme çalışmalarının ise 1939'da başladığı anlaşılmaktadır.

Bolu'da Kayak Sporunun Başlangıcı: Tesisleşme ve Altyapı Çalışmaları

Kayak, Cumhuriyet'in erken döneminde gençlerin sağlıklı ve kültürlü yetişmesi için başvurulmuş spor kollarından biridir. Halkevleri bünyelerinde açılan spor şubeleri, kayak sporunun öğretilmesi ve yaygınlaştırılması için yoğun çaba harcamıştır. Halkevleri, uygun iklim koşullarının bulunduğu yerlerde etkin çalışmalar yürütmüş, eğitimlerin yanında malzeme teminiyle de kayak sporunun ülkede hızla yaygınlaşmasını sağlamışlardır. Bu dönemde kayak eğitimi konusunda Bursa, Ankara, Kayseri, Erzurum ve Bolu Halkevleri öne çıkmıştır. Bu illerden yetişen sporcular ülke çapında önemli başarılarla imza atmışlardır.⁶⁵

Bolu'da kayak sporuna dair ilk faaliyetler 1930'lu yılların ikinci yarısında Bolu Halkevi katkılarıyla başlatılmıştır. E. Yerlikaya, *Ulus* gazetesinde yayınlanan 25 Ocak 1938 tarihli haberinde, karın Bolu'ya neşe ve hareket getirdiğini yazmaktadır. Bu canlılığın nedeni bölgede gittikçe gelişmeye başlayan kayak sporudur. Çocuklar kızaklarıyla gençler ise kayaklarıyla pazar günleri karın keyfini çıkartmaktadır.⁶⁶ Bolu Halkevi öncülüğünde 1938 yılı mart ayında kurulan Esentepe Spor Kulübü'nün ilk idare heyeti daha çok resmî görevlilerden oluşmaktadır. Bölge savcısı Şevket Toğuman, Jandarma Komutanı Asım Kamburoğlu, İcra Memuru Cemal Yurdakul, Öğretmenler Naci ve Safa beyler, Maliye Memuru İhsan Bey, Hava Durumu Memuru Saim Bey ve Ziraat Bankası Muhasebecisi Halil Bey, Esentepe Spor Kulübü'nün ilk idari heyetinde görev almıştır. Kulüp atlı sporlar, futbol, atletizm, voleybol, binicilik dışında dağcılık ve kayak sporuyla da ilgilenme kararı almıştır. Esentepe Spor Kulübü, Şevket Toğuman başkanlığında belediyenin tahsis ettiği binada faaliyete başlamıştır.⁶⁷ Bolu'da Halkevi girişimleriyle yükselişe geçen ve halk tarafından sevilerek, bir spor kulübü altında çalışmaları yürütülen kayak sporuna dair gelişmeler, dönem hükümetinin de gözünden kaçmamıştır. Başbakan Celal Bayar, 1939 yılı ocak ayında toplanan Beden Terbiyesi İstişare Heyeti görüşmelerinde yaptığı konuşmasında kış sporları için destek sunulacak illeri açıklamıştır.

60 Togan, agm., s.8.

61 Nihat Tangüner, "Erzurum", *Ulus*, 2 Kasım 1947, s.8.

62 "Yeni Bir Spor Sahası", *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1939, s.2.

63 "Bozdağ'da Kış Sporu Yapılacak", *Akşam*, 29 Mayıs 1935, s.6; "Beyaz Çarşaf Keyfini Tatmak Gerek", *Anadolu*, 2 Nisan 1936, s.5.

64 "Çankırı'da Kış", *Son Posta*, 7 Şubat 1941, s.6.

65 Kılıç, agm., s.1238.

66 E. Yerlikaya, "Bolu'da Kış Eğlenceleri ve Halkevi Çalışmaları", *Ulus*, 25 Ocak 1938, s.6.

67 "Yurtta Spor Hareketleri", *Son Posta*, 29 Mart 1938, s.5.

Kars, Erzurum, Bursa, Kastamonu, Tunceli, Gümüşhane dışında Bolu da destek alacak iller arasında yer almıştır.⁶⁸ Bu tarihlerde Bolu artık kayak konusunda sporcu ve hakem yetiştiren bir il haline de gelmiştir. Bolulu kayakçılar ilk olarak, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından 1939 yılı şubat ayında Uludağ'da düzenlenen büyük kayak müsabakalarına katılmıştır. Bolu'dan Turhan Bey'in de hakem heyetinde olduğu yarışlara Ankara, İstanbul, Bursa, İzmir, Kastamonu, Eğirdir ve Bolu ekipleri katılmıştır.⁶⁹ Bolu'da ilk tesisleşme çalışmaları 1939 yılında başlamıştır. Ancak öncesinde Halkevi, Belediye gibi kurumsal destekler ve sivil desteklerle kulüpleşme sağlanmış ve sporcu yetiştirilmeye başlanmıştır.

Bolu'da İlk Tesisleşme Çalışmaları

Cumhuriyet gazetesinde 1939 yılı aralık ayında yayımlanan bir haberde Abant Gölü'nün 1.300 rakımda bulunduğu ve kış aylarında tamamen donduğu yazılmaktadır. Bir arabanın üzerinden geçebileceği sertlikteki buz tabakası üzerinde buz pateni benzeri kış sporları yapılabilmektedir. Gölün batı yönü kayak sporuna uygundur. Ayrıca Abant ormanında da kayakçılar için ideal alanlar bulunmaktadır. Gazete, Abant'ın Uludağ'ın kalabalığına tercih edilebilecek mükemmel bir alan olduğunu yazmaktadır. Şose yolların tamiriyle Bolu merkezinden ve diğer ilçelerden rahatlıkla ulaşılabilen Abant, Tatova (Yolçatı) geçildikten sonra, yol üzerinde dörder kilometre arayla kurulmuş köyler nedeniyle sığınağa ihtiyaç duyulmadan ulaşılabilen bir alandır. Göl çevresinde yer alan üç yapı kayakçılar için barınak olabilecek durumdadır. Ayrıca bölgede Bolu Valiliği de bir kayakevi yaptırmaktadır. Gerekli tesisleşme çalışmaları ardından Abant Gölü Türkiye'nin ilk buz pateni pisti olacaktır.⁷⁰ Abant Gölü çevresinde bulunan üç yazlık mekânın yanına bir kayakevi yapılmıştır. Bu kayakevine yakın bölgelerle iletişim kurabilmek için bir de telefon hattı çekilmiştir. Artık bir kayakevi de bulunan Abant bölgesi yalnızca Bolulu öğretmen ve öğrencileri ağırlamakla kalmayıp, kısa süre içerisinde İstanbul'dan kayak sporuyla ilgilenenleri de çekmeye başlamıştır.⁷¹

Görsel 1. Bolu'da yürütülen kayak çalışmalarına dair Cumhuriyet, Son Telgraf, Ulus ve Haber gazetelerinde yayımlanan haberler.

68 "Başvekilimizin Kıymetli Bir Nutkundan Sonra Dün Müzakerelere Başlandı", *Ulus*, 18 Ocak 1939, s.8.

69 "Uludağ'da Yapılan Büyük Kayak Müsabakaları", *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1939, s.6.

70 "Yeni Bir Spor Sahası", *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1939, s.2.

71 "Bolu'da Kayak Yapan Muallimler", *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1940, s.6.

Daha önce Uludağ'ı tercih eden İstanbul ilkokul öğretmenleri ve Güzel Sanatlar Akademisi öğrencileri Abant Gölü'ne seferler düzenlemeye başlamıştır.⁷² Abant Gölü ve civarının kayak sporcuları için ilgi odağı haline gelmesi ulusal basın tarafından Uludağ'a rakip olabilecek bir potansiyel olarak değerlendirilirken, turizmini de canlandırmak isteyen Bolu Valiliği, Gerede, Esentepe civarına da bir kayakevi inşa etmeye başlamış ve yol çalışmalarına girişmiştir.⁷³ Gerede Ramazandede (Esentepe) bölgesinde açılan bir otel ve kayak köşküne gerekli ekipman sağlanmış, köy yolları onarılarak telefon hattı çekilmiştir.⁷⁴ Beden Terbiyesi Bölgesi Gerede Kayak Sporları Müessesesi açılışı 8 Şubat 1941 tarihinde Bolu Valisi Ahmet Durmuş Evrendilek tarafından yapılmıştır. Bolu çevresinden kalabalık bir sporcu grubu ve halkın katılımıyla gerçekleşen açılıştta gençler kayak ve spor gösterileri yapmıştır.⁷⁵

Gerede'de bir kayak tesisinin açılmasının hemen ardından Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü bölgeye ekipman desteğinde bulunmuş ve kayak kursu düzenlemiştir. Ancak 1941 yılı mart ayı itibarıyla Abant'ta bulunan kayakevine ulaşım konusunda sıkıntılı süreçler yaşandığı anlaşılmaktadır. Bolu ve Abant arasındaki 32 kilometrelik yolun 15 kilometresi araçla gidilebilirken 17 kilometre için kayakla yol almak gerekmektedir. Yolun sonundaki Abant Kayakevi ise çok konforlu sayılmamaktadır. Kayakçılar ateş yakma ve yemek pişirme işlemlerini kendileri yapmak zorundadır. Kayakevinin bekçiliğini ise evli bir çift yapmaktadır.⁷⁶ Kayakçılar kayakevine ulaşmadan önce telefonla haber vermeleri durumunda odalar soba vasıtasıyla ısıtılmaktadır.⁷⁷

Kaynaklarda kayak köşkü, kayak oteli ismiyle de geçen ilk Abant Kayakevi'nin yeni bir inşa alanı olmayıp, bölgedeki resmî yapıların değerlendirilmesi yoluyla oluşturulduğu anlaşılmaktadır. 1941 yılı ocak ayında İstanbul Haydarpaşa'dan hareketle Adapazarı'na oradan Bolu'ya sonrasında kısmen kayakla Abant'a ulaşan Mimar Deha Pamir, yolculuğuna dair aşamaları fotoğraflamıştır. Abant yolu üzerindeki Akçaalan Köyü'nde bir mola veren Pamir'in fotoğraf albümünde, ulusal gazete haberlerinde Abant'ta sıklıkla geçen mevcut üç yapının görseli de yer almaktadır. Pamir notlarında bu yapıları "Orman Revir Amirliği Binaları" olarak göstermektedir.⁷⁸ Döneme dair çalışmalarda kayak evinin olduğu Abant Gölü çevresinde yalnızca üç yapı bulunuyor olmasından yola çıkarak, ilk kayakevi ya da otelinin Orman Revir Amirliği yapılarından birinin içerisinde açılmış olması muhtemel görünmektedir. Diğer yandan üç bina yanında küçük bir yapının inşa edilmiş olduğuna dair veriler de kısmen mevcuttur. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde bulunan bir dosya içerisinde Bolulu kayakçıların kamp çalışmalarına dair görsellerde yer alan irili ufaklı yapılardan birinin bahsi geçen Abant Kayakevi olabileceği düşünülebilir. Abant Kayakevi, 1 Şubat 1944 tarihinde Gerede'de meydana gelen depremde büyük hasar alırken, Gerede Kayakevi'nde depreme maruz kalan kayakçılar zarar görmemiştir.⁷⁹ 1944-1945 kışı için Halkevi tarafından Abant'ta yüzlerce sporcu barındıracak kapasitede büyük bir kayakevi kurulum çalışmalarına başlanmıştır.⁸⁰ Abant Gölü çevresinde kayak ve dağ sporlarına elverişli bölgelerde bina ve gerekli tesisatın yapılabilmesi için Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından irtifak hattı tesisi Bakanlar Kurulunca 2 Nisan 1945'te alınmıştır.⁸¹ 1953 yılında ise kayakevi olarak kullanılan eski otel ıslah edilmiştir.⁸²

Günümüzde Esentepe'de 2014 yılında açılan Gerede-Esentepe Arkut Dağı Kayak Merkezi, Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı olarak hizmet vermektedir.⁸³ 1952 yılında turistik alan ilan edilen Abant Gölü⁸⁴ çevresindeki yapılar 1973 yılında yeniden ele alınarak düzenlenmiştir.⁸⁵ Bölge turistik alan ilan edildikten sonra 1957 tarihinde kurulan Abant Oteli, T.C. Turizm Bankası A.Ş. işletmesine devredilmiştir.⁸⁶

72 "Bolu'ya Giden Muallimler Şehrimize Döndüler", *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1940, s.2.

73 "Bolu'da Kış ve Dağ Sporları", *Son Telgraf*, 3 Mayıs 1940, s.2.

74 "Gerede İnkişaf Ediyor", *Son Posta*, 20 Temmuz 1940, s.6.

75 "Esentepe'deki Kayak Evi 8 Şubat'ta Açılacak", *Ulus*, 6 Şubat 1941, s.4; "Gerede'deki Kayak Evi Dün Törenle Açıldı", *Ulus*, 9 Şubat 1941, s.2.

76 Faruk Fenik, "Abant Gölü", *Ulus*, 3 Mart 1941, s.5.

77 "Bolu'nun Abant Gölünden", *Haber*, 20 Mart 1941, s.5.

78 Mimar Deha Pamir'in fotoğraflar ve çizimlerden oluşan seyahat albümü, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/195595>, s.23,24, son erişim tarihi: 07.03.2026.

79 "Gerede'den Verilen Son Haberler", *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1944, s.2.

80 *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 490.1/1101.22.1, 09 Şubat 1950.

81 *BCA*, 30.18.1.2/107.109.2, 02 Nisan 1945.

82 "Süratle Kalkınan Vilayetimiz: Bolu", *Zafer*, 7 Aralık 1953, s.4.

83 <https://www.boluokspres.com/icerik/haber.php?i=39648>, son erişim tarihi: 11.04.2026.

84 *BCA*, 30.18.1.2/ 129.55.17, 03 Temmuz 1952.

85 *BCA*, 30.18.1.2 /300.48.14, 20 Haziran 1973.

86 Gözde Türktarhan, "Turban Abant Oteli", *Türkiye Turizm Ansiklopedisi*, <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/turban-abant-oteli>, son erişim tarihi: 19.03.2026.

Turistik Abant ve çevresinde uzun süre organize bir kayak faaliyeti yürütülmemiştir. Günümüzde Abant'ta kayak faaliyetleri daha çok özel işletmecilerin pistleri ile yürütülmektedir. 1970'li yılların ikinci yarısında açılan tesisler ile Bolu'da kayak faaliyetleri Kartalkaya'ya kaymıştır. 1982 yılında turizm bölgesi ilan edilen Kartalkaya'da bulunan 5 konaklama tesisi toplam 1600 yatak kapasitelidir. Kartalkaya Kayak Merkezi'nde toplam 40 kilometre uzunluğunda 25 adet pist bulunmaktadır.⁸⁷

Görsel 2. Bolulu kayakçıların konaklama ve kamp dönemlerinde kullandıkları tesisler. (BCA. 490.1 /1101.22.1; <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/195595>)

Bolu'da Açılan İlk Kayak Eğitim Kursları ve Diğer Faaliyetler

Esentepe'de hayata geçirilen kayakevi, bölgede ilk resmî kayak kurslarının da başlamasına vesile olmuştur. Esentepe'de ilk kayak kursu 1941 yılı şubat ayında açılmıştır. Yaklaşık 40 gün sürecek kursun eğitmenleri Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından yetiştirilerek bölgelere yollanan eğitmenlerdendir. Kursun ilk hazırlıkları için, daha sonra Kayak Federasyonu Başkanlığı'na getirilecek olan eğitmen Asım Kurt, Ankara'dan Gerede'ye gelmiştir. Esentepe'de ilk kayak kursu 2 Şubat 1941 tarihinde derslere başlamıştır.⁸⁸ Düzenlenen ilk kursun yönetici kadrosu, Dağcılık Federasyonu Fahri Başkanı Latif Çıkgıl, Mühendis Daniş Bey, Spor Başkanı Asım Kurt, Uzman Hikmet Temur'dan oluşmaktadır. Kursu 40 öğrenci gelmiştir. Kursta gündüzleri pratik, geceleri teorik dersler yapılmaktadır. Esentepe Kayakevi'nin açılışı ise 8 Şubat 1941 tarihinde yapılmıştır. Bolu Valisi Ahmet Durmuş Evrendilek tarafından yapılan açılış için Bolu ve çevresinden yüzlerce sporcu gelmiştir. Esentepe Kayakevi'nin açılışında gençler, kayak ve spor gösterileri yapmıştır.⁸⁹ Kursun açılış gününde 15 kursiyer, Mudurnu üzerinden Abant Gölü'ne kadar olan 3 günlük kayak turnesine çıkmıştır. Öğrenciler stajları sonrasında Bolu'ya geçmiştir.⁹⁰ 18 Şubat 1941'de Esentepe'deki kayak kursunu ziyaret eden Beden Terbiyesi Genel Direktörü General Cemil Taner, eğitmenler tarafından karşılanmıştır. Generali, Esentepe öncesinde Bolu merkezinde Abant seyahatinden dönen kayakçılar karşılamıştır.⁹¹

87 Kübra Özdemir, "Türkiye'deki Kayak Tesislerinin Kış Sporları Açısından Önemi", *Spor ve Bilim*, ed. Hülya Bingöl-İlimdar Yalçın, Vadi Matbaacılık, Ankara 202, s.6.

88 "Gerede'de Kayak Kursu Açılıyor", *Ulus*, 30 Ocak 1941, s.2; "Kayak kursu", *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1941, s.4; "Kayak Eğitmen Kursları Bitti", *Vatan*, 1 Şubat 1941, s.6; "Gerede'de kayak kursu açıldı", *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1941, s.5.

89 "Gerede Kayak Kursu Derslerine Başladı", *Ulus*, 6 Şubat 1941, s.4; "Gerede'deki Kayak Evi Dün Törenle Açıldı", *Ulus*, 9 Şubat 1941, s.2.

90 "Esentepe Kayak Evi Törenle Açıldı", *Ulus*, 16 Şubat 1941, s.2.

91 "Beden Terbiyesi Genel Direktörü Esentepe'deki Kayak Evinin Ziyaret Etti", *Ulus*, 19 Şubat 1941, s.2; "Gerede Kayak Kursu Talebeleri", *Akşam*, 20 Şubat 1941, s.3.

General Taner, 23 Şubat tarihinde Esentepe’de 28 farklı ilden gelen eğitimcileri teftiş etmiştir. Kursta 26 ders verilmektedir. Bu dersler beden terbiyesi, izcilik, ateş, harita, teşkilat, sahalar, içtimaiyat, müsabaka tertipleri, malzeme bakımı ve öğretme usulleridir. Kurs 14 Mart 1941 tarihinde sona ermiştir.⁹²

1942 yılı şubat ayında Bolu’da Türkiye Kayak Birinciliği yarışmalarına katılacak kayakçılar için elemeler yapılmıştır. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından yapılan yarışlar Bolu’ya 48 kilometre mesafedeki Karaçalılık (Göynük) mevkiinde gerçekleşmiştir. İki kategoride yapılan yarışların iniş kategorisinde Bolu’dan Şeref Erdem birinci, Gerede’den Seyfettin Erman ikinci, Bolu’dan Taki Çayır üçüncü olmuştur. On kilometrelik mukavemet yarışında ise Bolu’dan Şeref Erdem ve Taki Çayır ilk iki sırayı almış, üçüncü ise Gerede’den Mustafa Conkar olmuştur. Kalabalık bir kitle önünde gerçekleşen yarışlar Bolu Valisi Evrendilek ve diğer yetkililer tarafından da izlemiştir.⁹³ Uludağ’da gerçekleşen Türkiye Kayak Birinciliği, 1942 yılının 28 Şubat ve 1 Mart tarihleri arasında gerçekleşmiş, yarışmaya Batı elemelerinde başarı gösteren Ankara, Bolu, Bursa, İstanbul, Isparta, Seyhan ve Kastamonu ekiplerinden katılımlar gerçekleşmiştir.⁹⁴ Ancak Uludağ’da düzenlenen yarışmalarda Bolu ekibi dereceye girememiştir. Yarışlarda dereceler Batı elemelerinden katılan İstanbul ve Doğu elemelerinden katılan Erzurum ekiplerince paylaşılmıştır.⁹⁵ Uludağ Kayak Müsabakaları (Türkiye Birinciliği) 1943 yılı şubat ayında tekrarlanmıştır. 1943 yılında Bolu’nun da aralarında bulunduğu Batı grubunu oluşturan diğer şehirler Isparta, İstanbul, Bursa olmuştur. Batı grubu sporcularının yanında İstanbul ve Ankara üniversiteleri de yarışlara dâhil edilmiştir. 16 Şubat 1943 tarihinde Uludağ’da gerçekleşen yarışlarda Bolu sporcuları varlık gösterememiştir.⁹⁶ Bolulu kayakçılar Uludağ’da düzenlenen kayak yarışlarına takip eden yıllarda da katılmıştır. Her ne kadar ülke çapındaki yarışlarda kayda değer sonuçlar alınamasa da yarışların ön hazırlık kısımları dahi Bolu’da çok sayıda kayakçının yetiştirilmesinde önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur. Her ne kadar Bolulu kayak sporcuları ulusal yarışmalarda kayda değer derecelere giremese de 1944 yılında Bursa’da açılan kayak öğretmeni yetiştirme kursunun ikincisi Bolu bölgesi öğretmenlerinden Mustafa Engür olmuştur. Bu kurs sonrasında eğitimciler ülkenin çeşitli bölgelerine öğrenci yetiştirmek üzere gönderilmişlerdir.⁹⁷

Bolu’da kayak sporcusu yetiştirilmesi noktasında önemli girişimlerden biri de kayak kamplarındır. İlk kayak kampı 1942 yılında Bolu Kaplıcasında kurulmuştur. 14 kayakçı ile başlayan kampın ikincisi 1943 yılında Gerede’de yapılmış ve bu kampa 36 kayakçı katılmıştır. 1944 yılında tekrar Gerede’de düzenlenen üçüncü kampa ise 43 kayakçı katılmıştır. Kamplarda sürat, mukavemet ve kapılı iniş etaplarında yarışlar düzenlenmiştir. Şeref Ertem, Seyfettin Erman, Taki Çayır, Hulusi Arat, Hayrettin Demiralp ve Necmi Ulaş yarışlarda derecelere giren isimler olarak öne çıkmışlardır.⁹⁸ Kamp katılımcıları genelde Bolu ve Gerede Halkevi ile Bolu Gençlik Kulübü ve Bolu Spor Kulübü sporcularıdır.⁹⁹ Kampa götürülmeye hak kazanan sporcular, mevsim başlangıcında bir süre çalıştırdıktan sonra üstün başarı gösteren gençlerden seçilmektedir. Düzenlenen kamplar maddî imkânlar dâhilinde 10-15 gün sürmektedir. Kamp sonunda düzenlenen yarışlarda dereceye giren gençler Uludağ’da düzenlenen Batı grubu yarışlarına Bolu adına katılmaktadır. 1944 yılı kasım ayı itibarıyla Bolu Halkevi Spor Kolu, 260 gence kayak eğitimi vermiştir. Kamplarda gençlere verilen dersler düz yürüyüş, dönüşler, düşme ve kalkma, çıkışlar, az meyilli arazide kayma, iz değiştirme, yerinde sıçrayarak dönüş, kar sapanı, yamaç kayması, kar sapanı dönüşü ve duruşu, alakomalı dönüşler, alakomalı kristiyanya, yamaç dibi ve yamaç diki olarak sıralanmaktadır.¹⁰⁰ Bolu Halkevi sporcuları kamplar dışında pazar günleri gittikleri Elmalık Köyü yamacında çalışmalarını yürütmektedir.¹⁰¹

92 “Gerede’de...”, *Son Posta*, 24 Şubat 1941, s.6.

93 “Memleket Haberleri, Bolu’da...”, *Son Posta*, 3 Şubat 1942, s.3.

94 “Uludağ’da Kayak Müsabakaları Yapılacak”, *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1942, s.2; “Uludağ’da Kayak Müsabakaları Yapılacak”, *Tan*, 24 Şubat 1942, s.2; “Uludağ’da Yapılacak Kayak Müsabakaları”, *Vatan*, 24 Şubat 1942, s.3; “Kayak Müsabakaları”, *Vakit*, 24 Şubat 1942, s.4.

95 “Uludağ’da Yapılan Kayak Müsabakaları”, *Cumhuriyet*, 4 Mart 1942, s.3.

96 “Uludağ’da Yapılacak Kayak Müsabakaları”, *Ulus*, 13 Şubat 1943, s.2; Uludağ’da Kayak Müsabakaları”, *Vakit*, 14 Şubat 1943, s.3; “Uludağ’da Garp Grubu Kayak Müsabakaları Dün Sona Erdi”, *Ulus*, 17 Şubat 1943, s.2.

97 “Bursa Kayakçılık Kursu Sona Erdi”, *Son Posta*, 22 Ocak 1944, s.6; “Uludağ’da Kayak Kursu Bitti”, *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1944, s.3.

98 BCA. 490.1/1101.22.1, s.22.

99 BCA. 490.1/1101.22.1, s.36.

100 BCA. 490.1/1101.22.1, s.23.

101 BCA. 490.1/1101.22.1, s.40.

Gerede’de 1944 yılı şubat ayında meydana gelen deprem sonrasında Abant ve Esentepe kayak evlerinin hasar alması nedeniyle bölgede kayak çalışmaları Halkevi merkezli yürütülmüş görünmektedir. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Bolu’da düzenlenen kayak kurslarının 1945 yılında da devam etmesini sağlamıştır. Müdürlük ayrıca Bolu’da bir dağcılık ve ihtisas kulübü kurulmasını da sağlamıştır.¹⁰²

1948 yılı şubat ayında Abant’ta bir kamp daha planlanmıştır. Geniş kapsamlı düşünülen kampa katılması kararlaştırılan Düzce Gençlik Kulübü, kayak kolunun faaliyete geçmemesi ve ekipman yetersizliği nedeniyle dahil olamamıştır.¹⁰³ Bolulu kayakçılar, 1950 yılı ocak ayında yine Abant’ta açılan kayak kursuna kayarak gitmişler, on günlük kurs sonrasında Mudurnu üzerinden Bolu’ya yine kayaklarıyla dönmüşlerdir. *Son Posta* gazetesi bu sayede 140 kilometre yol kat eden Bolulu kayakçıların bir ilki başardıklarını yazmaktadır.¹⁰⁴

Belgeler ve süreli yayınlar Cumhuriyet’in erken döneminde Bolu’da Abant Gölü ve çevresi ile Esentepe dışında kayak yapılan bölgelere dair önemli veriler sunmaktadır. Bu bölgeler Halkevi kayakçılarının hafta sonları gittikleri Elmalık Köyü, zaman zaman kamp yapılan Bolu Kaplıcası çevresi, Gerede’ye bağlı İbrıcak Köyü çevresi, Karaçalılık ve Gölbayırı bölgeleridir. Bolu’da 1930’ların ikinci yarısından itibaren disiplinli bir şekilde sürdürülen kayak çalışmaları, yerel sporcular, spor kulüpleri, Beden Terbiyesi Müdürlüğü ve Halkevinin yoğun ve sistemli çalışmalarıyla yürütülmüştür. 1944 depremiyle birlikte birkaç yıl öncesinden açılmış olmasına rağmen Gerede Esentepe ve Abant kayakevleri kullanım dışı kalmış görünmektedir. Ancak kayak çalışmaları yürütülebilmıştır. Bu dönemde sporcuları ve sporcu adaylarını sınırlayan asıl etken ekipman yetersizlikleri ve maddi sorunlardır.

Bolu’da Yürütülen Kayak Çalışmaları İçin Verilen Destekler

Bolu’da ilk kayak tesislerinin kurulması ve kayakçı yetiştirilmesi II. Dünya Savaşı yıllarına denk gelmesi tesadüf değildir. Her ne kadar Türkiye II. Dünya Savaşı’nın sıcak çatışmalarına katılmayıp tarafsız kalmayı seçmiş olsa da savaşın ekonomik koşullarından yoğun şekilde etkilenmiştir. Bu arada vatan savunması için elzem görülen sporların başında gelen kayak sporunun mevsimsel olarak elverişli yerlerde yapılarak sivil vatandaşlara öğretilmesi süreci hızlandırılmıştır. Arşiv taramaları Bolu’da yürütülen kayak faaliyetleri için Ankara’dan istenen desteklerin ağırlıklı olarak 1943 ve 1950 yılları arasında yoğunlaştığını göstermektedir. Belgeler, isteklerin daha çok kamp süreçlerinin yürütülebilmesi için nakdi desteğin ya da eğitimlerin sürdürülebilmesi için ekipman desteğinin talep edilmesi yönünde olduğunu göstermektedir. Örneğin 3 Aralık 1943 tarihinde Bolu Halkevi Reisi A. Rıza Gökçesu, daha önce yapılan başarılı kamp süreçlerinden örnekler vererek, düzenlemek istedikleri 25-30 kişilik Abant kampı için yeterli bütçenin bulunmadığı gerekçesiyle CHP Genel Reisliğinden 500 lira, 20 rüzgâr ceket ve 20 eldiven talep etmiştir.¹⁰⁵ Dilekçenin yazıldığı dönemde Gerede Halkevi bünyesinde bulunan 10 çift kayak ve 10 çift kayak ayakkabısından sadece 6 çifti kullanılabilir durumdadır.¹⁰⁶ Ancak 23 Aralık 1943 tarihinde Halkevi’ne 400 lira gönderilmiş, rüzgâr ceket ve eldiven gönderilmemiştir.¹⁰⁷ Genel Reislik eldiven ve rüzgâr ceketlerinin Halkevi üyeleri tarafından teminini rica etmiştir.¹⁰⁸ Ancak hava şartları, 35 km uzaklıktaki Abant’a kayakla gidilmesindeki zorluk ve yaşanan güçlükler nedeniyle kamp Gerede’ye alınmıştır. Tüm kamp sürecinin Halkevine 500 liraya mal olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁹ Merkezî yönetimin sonraki süreçlerde de ekipman desteğinde bulunmakta zorlanması dönemin şartlarını gösterir niteliktedir. Halkevi, 31 Ekim 1944 tarihinde de yaklaşan kamp süreci için, bölgede en yoğun ilginin kayak sporuna olduğu gerekçesiyle, Ankara’dan kayak malzemesi bulunması ricasında bulunmaktadır.¹¹⁰

102 “Dağcılık”, *Akşam*, 16 Haziran 1945, s.4.

103 Abant Gölünde Kayak Kampı Kurulacak”, *Yeni Sabah*, 4 Şubat 1948, s.4.3.

104 “Bolu Kayakçılarının Muvaffakiyetli Gezileri”, *Son Posta*, 28 Ocak 1950, s.8.

105 BCA. 490.1/1101.22.1.

106 BCA. 490.1/1101.22.1, s.11.

107 BCA. 490.1/1101.22.1, s.34.

108 BCA. 490.1/1101.22.1, s.33.

109 BCA. 490.1/1101.22.1, s.30.

110 BCA. 490.1/1101.22.1, s.37.

Ancak bu talebin nasıl karşılandığına dair bir veri mevcut değildir. Bolu Halkevi 2 Ekim 1944 tarihinde verdiği bir dilekçe ile, Abant'ta bir kayak kampı faaliyete geçirmek istemiştir. Bu sefer Halkevi başkanı Ali Rıza Gökçesu mevcut ihtiyaçlar için 1.250 lira, iki çift ayakkabı ve 5 adet rüzgarlık rica etmektedir.¹¹¹ Ancak bu talep, CHP Genel Sekreterliği tarafından farklı bir dilekçeyle karşılanmıştır. Genel Merkez, çalışmalarını takdir etmekle birlikte kampa dair izahlı tatmin edici bilgi alamadığını bildirmektedir. Merkez kayak yapan kaç üye olduğunu, her sene yapılan kampa kaç kişinin katılarak kayak öğrendiğini, müsabakalara dair teknik bilgiler ve yapılacak kampa dair katılımcı sayısını istemiş, kendilerinden talep edilen 2 çift kayak ayakkabısını yollamış, talep edilen rüzgarlıkların kayakçılar tarafından temin edilmesini istemiştir. İstenen rakam ise yüksek bulunmuştur.¹¹² Halkevi tarafından faaliyetler ve kamplara dair detayları anlatan bir rapor sunulmasının ardından, genel merkez 15 Aralık 1944 tarihinde 8 çift ayakkabı ile 400 lira göndermiştir.¹¹³

Bolu Halkevi 28 Kasım 1945 tarihinde Ankara Genel Sekreterliğe yazdığı dilekçe ile 1946 yılı ocak ve şubat aylarında Abant'ta düzenlenecek kurs için 30 kayak, 30 çift ayakkabı ve 1.500 lira talep etmiştir. Kursu Halkevi sporcuları ve bölgedeki köylü gençler katılacaktır. Amaç yurda sağlam bünyeli gençler yetiştirmektir.¹¹⁴ Ancak bu talebin karşılık bulup bulmadığına dair bir veri yoktur.

1947 itibarıyla Türkiye genelinde sınırlı sayıda kayak ekipmanı olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihte Bolu ve Gerede Halkevlerinde 10'ar kayak takımı mevcuttur. Tüm Türkiye'de ise toplam 1.007 kayak mevcut olup, en yüksek kayak sayısı 120 kayakla Erzurum Halkevindedir. Sarıkamış, Bitlis, Muş ve Van gibi illerde kayak sayısının Batı ve Karadeniz illerine göre nispeten daha fazla olması, bölgede kayak sporuna dair gelişen arz talep dengesini de göstermektedir. Bolu ve Gerede listenin alt sıralarında yer almaktadır.¹¹⁵

1948 yılı mart ayında Gerede Halkevi tarafından yürütülen kayak çalışmaları için istenen destek olumsuz karşılanmıştır. Halkevi ellerinde bulunan 10 çift kayak ve kayak ayakkabısının kullanılamayacak ve tamir edilemeyecek durumda olması nedeniyle 10 çift kayak, 10 çift kayak ayakkabısı ve 10 adet rüzgarlık talep etmiştir.¹¹⁶ Ancak genel sekreterlik ellerinde ekipman ve bütçe bulunmadığı için mevcut ekipmanla çalışmalara devam edilmesine dair bir cevap vermiştir.¹¹⁷ Gerede Halkevi, 1949 yılında Ankara'dan bu defa 20 çift kayak ayakkabısı ve 20 çift kayak istemiştir.¹¹⁸ Genel sekreterlik ancak bir yıl sonra Gerede'ye 4 çift kayak gönderebilmiştir.¹¹⁹ Genel sekreterlik, Gerede Halkevine verilmek üzere 1950 sezonu için 5 çift kayak ayakkabısı ve 5 çift kayak satın almıştır.¹²⁰ Kayaklar ve ayakkabılar Halkevi tarafından ortaokul öğretmenlerine tahsis edilmiş, bu durum halkevi üyesi gençler arasında bir gerilim oluşturmuştur. Durumun genel sekreterliğe yansımaları üzerine, sekreterlik makamı Halkevi'ne tahsis edilen sınırlı sayıdaki kayak malzemesinden daha çok üyenin yararlanmasının sağlanmasını rica etmiştir.¹²¹

Sonuç

Erken Cumhuriyet döneminde kayak sporunu geliştirme ve yaygınlaştırma çalışmaları, Türkiye'nin modernleşme sürecinin spor politikaları üzerinden okunabileceği önemli bir örnek sunmaktadır. Her ne kadar I. Dünya Savaşı şartlarında askerî bir ihtiyaç olarak doğmuş olsa da kayak sporu Cumhuriyet dönemiyle birlikte toplumsal, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla gelişen bir spor dalı haline gelmiştir. Bu dönüşümde devlet politikaları kadar Halkevleri, spor kulüpleri ve yerel girişimlerin katkıları da belirleyici olmuştur.

Kayak sporunun Türkiye'deki gelişiminde coğrafi ve sosyal farklılıklar etkili olmuştur. Doğu illerinde bir ulaşım ve savunma ihtiyacına dayalı zorunluluk olarak görülen kayak, Batı illerinde Bursa ve Uludağ merkezli olarak turizme yönelik bir gelişim göstermiştir. Ankara bu iki alanın orta noktasında, daha çok bürokratların ve kentli sınıfın kayak sporunu sahiplendiği bir merkezdir. Dönemin aydınları ve gazetecileri,

111 BCA. 490.1/1101.22.1, s.28.

112 BCA. 490.1/1101.22.1, s.26.

113 BCA. 490.1/1101.22.1, s.21.

114 BCA. 490.1/1101.22.1, s.13.

115 BCA. 490.1/1101.22.1, s.12.

116 BCA. 490.1/1101.22.1, s.10.

117 BCA. 490.1/1101.22.1, s.9.

118 BCA. 490.1/1101.22.1, s.5.

119 BCA. 490.1/1101.22.1, s.8; 490.1/1102.26.1. s.10.

120 BCA. 490.1/1101.22.1, s.4.

121 BCA. 490.1/1101.22.1, s.1-4.

entelektüel bakış açısıyla kayak sporunun yaygınlaşmasındaki amacın elitist mi yoksa halkçı kaygularla mı sürdürüleceği konusunda farklı görüşler ortaya atmışlardır. Bu görüşlerin özellikle 1930'ların sonları ve 1940'lı yılların başı olması dikkat çekicidir. Bu yıllar II. Dünya Savaşı'nın sıcak çatışmalarının da başladığı dönemdir. Türkiye her ne kadar savaşa dahil olmasa da bu durumun değişebilecek olmasını muhtemel görmektedir. Bu dönemde Türkiye'de bir savunma sporu olarak doğan ve elit bir çizgiye doğru yol alan kayak sporunun masaya yatırılması da bu gerginliğin bir getirisi olarak olağan görülebilir. Diğer yandan geç sanayileşmeye başlanmasının beraberinde getirdiği ve Cumhuriyet'in erken dönemlerinde gündemde dahi olmayan yıllık izin hakkı gibi meseleler nedeniyle, çoğu alanda olduğu gibi kayak sporu da sürekli çalışmak zorunda olan işçi kesiminden çok kentli ve üst sınıfın daha çok sahiplendiği bir spor dalı olmuştur.

Erken Cumhuriyet döneminde kayak sporu özelinde Bolu ili incelendiğinde, 1930'lu yılların ikinci yarısında Halkevi öncülüğünde başlayan girişimlerin kısa sürede daha kurumsal bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Bu kurumsallaşmada spor kulüpleri, kurs ve kamp çalışmaları gibi geniş katımlı çalışmaların payı büyüktür. Abant ve Gerede, Esentepe'de girişilen tesisleşme çabaları, Bolu'nun alternatif bir kayak merkezi olarak hem Türk sporuna hem de turizme kazandırılmak istendiğini göstermektedir. Ancak bölgede kayak sporuna dair gelişim ve yaygınlaşma, sınırlı maddi kaynaklar kadar ekipman yetersizliği, ulaşım zorlukları ve 1944 yılında gerçekleşen Gerede depremi gibi sıkıntılı süreçlere maruz kalmıştır. Tüm bu zorlu koşullara rağmen Bolu'da kayak faaliyetlerinin süreklilik göstermesi, bir karalılık ve örgütlenme vizyonunun göstergesidir. Arşiv belgeleri ve süreli yayınlar üzerinden ulaşılan bulgular, Türkiye'de kayak sporunun yaygınlaşmasında merkezi yönetim desteğinin önemli bir noktada olduğunu fakat bu desteklerin de zaman zaman yetersiz kalabildiğini göstermektedir. Ancak Halkevleri gibi kurumlar gerektiğinde aldıkları inisiyatifle, erken Cumhuriyet döneminde sporun tabana yayılmasını sağlamış, devlet-toplum ilişkilerinin şekillendirilmesine oluşan boşlukları gerektiğinde doldurmayı başarmıştır.

Sonuç olarak kayak sporu, Cumhuriyet'in erken döneminde yalnızca bir spor olarak değil, modern ulusun kültürel kimliğini de şekillendiren, gerektiğinde savunma ve bölgesel kalkınma hedefleri doğrultusunda gelişime açık bir noktaya konumlandırılmıştır. Bolu ilinde kayak sporunun başlatılması ve yaygınlaştırılması çalışmaları, devlet politikalarının yerelde nasıl karşılık bulduğunu da göstermesi açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir.

KAYNAKLAR

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kararlar Daire Başkanlığı, 30.18.1.2 /300.48.14, 20.06.1973.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kararlar Daire Başkanlığı, 30.18.1.2/107.109.2, 02.04.1945.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Cumhuriyet Halk Partisi, 490.1/1101.22.1, 09.02.1950.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Cumhuriyet Halk Partisi, 490.1/1102.26.1, 13.02.1950.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kararlar Daire Başkanlığı, 30.18.1.2/ 129.55.17, 03.07.1952.

Salt Araştırma, "Mimar Deha Pamir'in fotoğraflar ve çizimlerden oluşan seyahat albümü", <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/195595>, son erişim tarihi: 07.03.2026.

Araştırma-İnceleme Eserler

Akbal, İsmail, "İsmail Hakkı Tekçe (1892-1975)", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/753/Ismail-Hakki-Tekce-1892-1975>, son erişim tarihi: 14.04.2026.

Atabeyoğlu, Cem, *Dağcılık ve Spor Tarihi*, Türk Spor Vakfı, Ankara 1991.

Apak, Rahmi, "Yeni Beden Terbiyesi Kanunu II", *Ülkü*, XII, 67, Eylül 1938, s.42-44.

Aşir, Vildan, "Dağın ve Kışın Sporları", *Ülkü*, Şubat 1935. IV, 24, s.449-450.

Baba, Nüzhet, "Kayak, Kamp ve Dağ Sporları", *Ülkü*, XIV, 80, Kasım 1939, s.129-131.

Budak, Davut, *Kayak Tarihi ve Güvenlik Uygulamaları*, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara 2022.

Erzurum, İlhan, *Sivas Kayak Tarihi 1917-2021*, Gazi Kitapevi, Ankara 2024.

Güven, Özbay-Güven, Bengü, "1936 Garmisch Kış Olimpiyat Oyunları'na Türkiye Cumhuriyeti'nin Katılımı", *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17/3, 2019, s.1-8. <https://doi.org/10.33689/spormetre.452769>.

İnan, A. Afet, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1971.

Kara, Serdar, "Cumhuriyet Döneminde Bir Turistik Mekân Projesi: Abant Gölü (1923-1950)", *Atatürk Yolu Dergisi*, 72, 2023, s. 200-223.

Karpınar, Ali Rıza, *Kayak*, Diptaş Yayınları, Ankara 1981.

Kılıç, Fahri, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Kayak Sporunun Yaygınlaşmasında Halkevlerinin Rolü", *Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına Türk Spor Kongresi (25-27 Nisan 2024) Bildiriler Kitabı*, Ed. Necla Günay, TTK Yayınları Ankara 2025, s.1233-1256.

Kuruyazıcı, Hasan, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Bir Mimar: Arif Hikmet Koyunoğlu. Anılar, Yazılar, Mektuplar, Belgeler*, Yapı kredi Yayınları, İstanbul 2008.

Kürkçüoğlu, Murat & Sivaz, Bayram Ali, *Erzurum Kış Sporları Tarihi 1915-2011*, Serander, Trabzon 2011.

Mülazım İhsan, *Kayak ile Talim Terbiye*, Büyük Erkanı Harbiye, İstanbul 1934.

Ortekin, Hasan, "Türkler ve Kayak", *Ülkü*, Şubat 1938, X, 60, s.513-516.

Özdemir, Kübra, "Türkiye'deki Kayak Tesislerinin Kış Sporları Açısından Önemi", *Spor ve Bilim*, ed. Hülya Bingöl-İlimdar Yalçın, Vadi Matbaacılık, Ankara 2021, s.1-13.

Pomiankowski, Joseph, *Der Zusammenbruch des Ottomanischen Reiches Erinnerungen an die Turkei aus der Zeit des Weltkrieges*, Amalthea-Verlag, Zürich; Leipzig, Wien 1928.

Pura, Fuat, *Kar Sporü: Kayak*, Aydınlık B., İstanbul 1936.

Riedel, Herbert, *Kayak Talimatnamesi*, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Ankara 1935.

Şaktimur, Şemsi, *Türkiye’de Kayak Sporunun Tarihçesi*, ADKK Yayınları, Ankara 1994.

Tanyeri, Yavuz, *Kayak Tarihi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2018.

Togan, Zeki Velidi, “Eski Türklerde Kayakçılık”, *Askeri Mecmua*, S.115, Aralık 1939, s.1-9.

Türktarhan, Gözde, “Turban Abant Oteli”, *Türkiye Turizm Ansiklopedisi*, <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/turban-abant-oteli>, son erişim tarihi: 19.03.2026.

Uludağ Kayak Mektebi, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Ankara 1938.

Uyanık, Muvaffak, *Dağlarımız*, S. Süreyya Bükey Basımevi, İstanbul 1947.

Yaşar, Selman, *1933 Üniversite Reformu Sürecinde Ankara’da Görevli Alman Uzmanlar ve Yaptıkları Çalışmalar*, İKSAD, Ankara 2021.

Sürelü Yayınlar

“Abant Gölünde Kayak Kampı Kurulacak”, *Yeni Sabah*, 4 Şubat 1948.

“Ankara’da Bisiklet Sporü”, *Zaman*, 27 Ocak 1935.

“Ankara’da Kayak Sporları”, *Hakimiyeti Milliye*, 29 Ocak 1934.

“Ankara’da Kayak Sporları...”, *Kurun*, 27 Ocak 1935.

“Ankara’da Kayakçılık”, *Ulus*, 11 Ocak 1935.

“Ankara’da Spor Faaliyeti”, *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1935.

“Atatürk’ün Yakın Arkadaşı İlk Kayakçı Koyunoğlu”, *Milliyet*, 1 Şubat 1976.

“Başvekilimizin Kıymetli Bir Nutkundan Sonra...”, *Ulus*, 18 Ocak 1939.

“Beden Terbiyesi Genel Direktörü Esentepe’deki Kayak Evini...”, *Ulus*, 19 Şubat 1941.

“Beyaz Çarşaf Keyfini Tatmak Gerek”, *Anadolu*, 2 Nisan 1936.

“Bolu Kayakçılarının Muvaffakiyetli Gezileri”, *Son Posta*, 28 Ocak 1950.

“Bolu’da Kayak Yapan Muallimler”, *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1940.

“Bolu’da Kış ve Dağ Sporları”, *Son Telgraf*, 3 Mayıs 1940.

“Bolu’nun Abant Gölünden”, *Haber*, 20 Mart 1941.

“Bolu’ya Giden Muallimler Şehrimize Döndüler”, *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1940.

“Bozdağ’da Kış Sporü Yapılacak”, *Akşam*, 29 Mayıs 1935.

“Bursa Kayakçılık Kursu Sona Erdi”, *Son Posta*, 22 Ocak 1944.

“Bursa Turizm Şehri”, *Ulus*, 5 Şubat 1939.

“Çankırı’da Kış”, *Son Posta*, 7 Şubat 1941.

“Dağcılık”, *Akşam*, 16 Haziran 1945.

- “Dikmen Sırtlarında Dün Kayak Sporları Yapıldı”, *Ulus*, 2 Ocak 1937.
- “Esentepe Kayak Evi Törenle Açıldı”, *Ulus*, 16 Şubat 1941.
- “Esentepe’deki Kayak Evi 8 Şubat’ta Açılacak”, *Ulus*, 6 Şubat 1941.
- “Gerede İnkışaf Ediyor”, *Son Posta*, 20 Temmuz 1940.
- “Gerede Kayak Kursu Derslerine Başladı”, *Ulus*, 6 Şubat 1941.
- “Gerede Kayak Kursu Talebeleri”, *Akşam*, 20 Şubat 1941.
- “Gerede’de Kayak Kursu Açıldı”, *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1941.
- “Gerede’de Kayak Kursu Açılıyor”, *Ulus*, 30 Ocak 1941.
- “Gerede’de...” *Son Posta*, 24 Şubat 1941.
- “Gerede’deki Kayak Evi Dün Törenle Açıldı”, *Ulus*, 9 Şubat 1941.
- “Gerede’den Verilen Son Haberler”, *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1944.
- “Halkçı Türkiye’de Dağ Sporları”, *Kurun*, 29 Ocak 1935.
- “Kar Sporları, Dikmen’de Bir Gün”, *Ulus*, 18 Ocak 1937.
- “Kayak Eğitim Kursları Bitti”, *Vatan*, 1 Şubat 1941.
- “Kayak kursu”, *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1941.
- “Kayak Müsabakaları”, *Vakit*, 24 Şubat 1942.
- “Küçük Haberler”, *Haber*, 1 Ocak 1937.
- “Küçük Haberler”, *Haber*, 3 Ocak 1937.
- “Memleket Haberleri, Bolu’da...”, *Son Posta*, 3 Şubat 1942.
- “Ömer ve Erdal İnönü Bursa’da”, *Haber*, 10 Şubat 1941.
- “Süratle Kalkınana Vilayetimiz: Bolu”, *Zafer*, 7 Aralık 1953.
- “Uludağ’da Garp Grubu Kayak Müsabakaları Dün Sona Erdi”, *Ulus*, 17 Şubat 1943.
- “Uludağ’da Hayat”, *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1940.
- “Uludağ’da Kayak Kursu Bitti”, *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1944.
- “Uludağ’da Kayak Müsabakaları Yapılacak”, *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1942.
- “Uludağ’da Kayak Müsabakaları Yapılacak”, *Tan*, 24 Şubat 1942.
- “Uludağ’da Kayak Müsabakaları”, *Vakit*, 14 Şubat 1943.
- “Uludağ’da Yapılacak Kayak Müsabakaları”, *Ulus*, 13 Şubat 1943.
- “Uludağ’da Yapılacak Kayak Müsabakaları”, *Vatan*, 24 Şubat 1942.
- “Uludağ’da Yapılan Büyük Kayak Müsabakaları”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1939.
- “Uludağ’da yapılan Kayak Müsabakaları”, *Cumhuriyet*, 4 Mart 1942.
- “Uludağ’ın Zirvesinde”, *Son Posta*, 27 Mart 1938.
- “Yeni Bir Spor Sahası”, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1939.
- “Yeni bir spor sahası”, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1939.
- “Yurtta Spor Hareketleri”, *Son Posta*, 29 Mart 1938.
- “Yüksek Ziraat Enstitüsü Okullarının Gezintisi”, *Ulus*, 3 Ocak 1935.

Ataş, Musa, “Bursa’da Büyük Bir Hareket ve Ziyaretçi Kaynaşması...”, *Ulus*, 12 Haziran 1938.

Baydar, Nasuhi, “Erzurum Yolunda: Bir Öğle Sonunun İntibaları”, *Ulus*, 22 Aralık 1939.

Fenik, Faruk, “Abant Gölü”, *Ulus*, 3 Mart 1941.

R.R., “Bursa Dağcılık Kulübünün Orijinal Bir Daveti”, *Akşam*, 7 Mart 1940.

Tangüner, Nihat, “Erzurum”, *Ulus*, 2 Kasım 1947.

Us, Asım, “Kış Sporları”, *Kurun*, 3 Aralık 1936.

Yerlikaya, E., “Bolu’da Kış Eğlenceleri ve Halkevi çalışmaları”, *Ulus*, 25 Ocak 1938.

İnternet Kaynakları

“Akut Dağı Kayak Merkezi Hizmete Girdi”, Bolu Express, <https://www.boluekspres.com/icerik/haber.php?i=39648>, son erişim tarihi: 11.04.2026.

Araştırma & Yayın Etiği: STAD, yazım ve dil editörünce kontrol edilen işbu makalenin yayın sürecinde çift taraflı kör hakemlik müessesesini titizlikle işletmiştir. Editör, makalenin tüm editoryal işleyişini yürütmüş, bu esnada yazar sürecin tamamen dışında tutularak COPE yayın etiği prosedürlerine riayet edilmiştir. Bu çalışma etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup, kullanılan veriler literatür taraması ve yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Bu makale, en az iki kör hakem tarafından incelenmiş ve intihal.net taramasıyla intihal ve benzerlik raporu oluşturulmuştur. Makale, araştırma ve yayın etiğine uygundur.

Etik Beyanı & Çıkar Çatışması: Bu makalenin yazarı çıkar çatışması bildiriminde bulunmamış, makalenin hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik kaidelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm çalışmalara atıf yapıldığını beyan etmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Açık Erişimli bu makale, CC BY-4.0 lisansına sahiptir

Research & Publication Ethics: STAD meticulously employed double-blind peer reviewing in the publication of this article, checked by the writing and language editor. The editor carried out the editorial workflow, and the author was excluded entirely from the process and the COPE's publication ethics procedures were followed. Two or more blind peers reviewed this article, and an intihal.net scan generated a report for potential plagiarism and similarity. This study does not require ethics committee approval, and the data used were obtained from literature review and published sources. The article complies with research and publication ethics.

Ethical Declaration & Conflict of Interest: The author of the article has disclosed no conflicts of interest and has affirmed that the manuscript was prepared in adherence to ethical and scientific principles and that all relevant sources were accurately cited. No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study.

This is an Open Access article under the CC BY-4.0 license.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Modern Sporla İmtihani: Futbol, Jimnastik, Güvenlik ve Jurnal

The Ottoman Empire's Ordeal with Modern Sports: Football, Gymnastics, Security and Denunciation

 Dr. Öğr. Üyesi Edip UZUNDAL

 Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat/TÜRKİYE | edip.uzundal@gop.edu.tr

Öz

Bu çalışma, Batı kökenli modern sporların geleneksel Osmanlı toplumuna girişini ve bu yeni yaşam pratiklerinin dönemin güvenlik bürokrasisi nezdinde meydana getirdiği yankıları ele almaktadır. Çalışmada, Osmanlı toplumunun modern sporlarla tanışma sürecinde karşılaşılan sıra dışı ve yer yer absürt durumlar, arşiv belgeleri ışığında üç spesifik örnek üzerinden incelendi. İlk olarak, İstanbul'daki İngiliz ve Levantenlerin futbol faaliyetlerinin hafiyelerce takibi ve raporlanması; ikinci olarak, bu takibattan kaçınmak amacıyla Türk gençleri tarafından yabancı bir isimle kurulan Black Stockings FC'nin polis baskınına uğraması; üçüncü ise Trabzon'da Yunan tebaasından bir sporcuya ait jimnastik aletlerine "şüpheli nesne" gerekçesiyle el konulması süreci analiz edildi. Osmanlı arşiv belgeleri, dönemin süreli yayınları ve spor tarihi literatürüne dayanan bu araştırma; devletin, özü itibarıyla yabancı olduğu bu kitlesel boş zaman faaliyetlerine başlangıçta asayiş odaklı bir şüphe ve teyakkuza yaklaştığını göstermektedir. Sonuç olarak, başlangıçta bir güvenlik tehdidi olarak algılanan modern spor pratiklerinin, bürokratik incelemeler ve dönemin siyasi dinamikleri neticesinde zamanla "zararsız" birer rekreasyon faaliyeti olarak kabul gördüğü ve meşruiyet kazanarak serbestleştiği tespit edildi. Osmanlı spor tarihi üzerine yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak kulüpleşme, beden eğitimi, modernleşme ve spor kurumlarının gelişimine odaklanmıştır. Buna karşılık modern sporların Osmanlı güvenlik bürokrasisi tarafından nasıl algılandığı ve takip edildiği meselesi sınırlı ölçüde ele alınmıştır. Bu çalışma söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Spor Tarihi, Güvenlik Bürokrasisi, Serbest Zaman Aktivitesi, Futbol, Jimnastik.

Abstract

This study examines the introduction of Western-originated modern sports into traditional Ottoman society and the repercussions of these new lifestyle practices with the security bureaucracy of the period. Drawing on archival documents, the study analyses the unusual and occasionally absurd situations encountered by Ottoman society in its encounter with modern sports through three specific cases. First, the surveillance and reporting of football activities of the British and Levantines in Istanbul by secret agents (hafiyes) are explored. Second, the police raid on Black Stockings FC-founded under a foreign name by Turkish youths to evade this surveillance- is examined. Third, the confiscation of gymnastics equipment belonging to an Ottoman subject of Greek ethnicity in Trabzon on the grounds that it was a "suspicious objects" is analysed. Based on Ottoman archival documents, periodicals of the period, and sports history literature, this research demonstrates that the state initially approached these mass leisure activities, which were inherently foreign to it, with suspicion and vigilance oriented toward public order. The study demonstrates that modern sports practices, initially perceived as security threats, were, over time, recognised as "harmless" recreational activities through bureaucratic investigations and the political dynamics of the period, thereby gaining legitimacy and being liberalised. Studies on Ottoman sports history have predominantly focused on club formation, physical education, modernisation, and the development of sports institutions. Conversely, the issue of how modern sports were perceived and monitored by the Ottoman security bureaucracy has been addressed to a limited extent. This study aims to fill the aforementioned gap in the literature.

Keywords: Ottoman Sport History, Security Bureaucracy, Leisure, Football, Gymnastics.

Giriş

Spor teriminin Türkçeye, Fransızca da aynı anlamda kullanılan “sport” kelimesinden geçtiği bilinmektedir. Kelimenin kökeni, Fransızca “desport” sözcüğüne dayanmaktadır.¹ Sporun ortaya çıkışı, insanın tabiatın sert koşulları karşısında varlığını koruma ve çevresine hâkim olma çabasıyla ilişkilidir. İnsanlar yaşamlarını devam ettirme, beslenme, korunma, barınma ve giyinme gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için hem tabiatla hem de diğer canlılarla sürekli mücadele etmek zorunda kaldılar. Bu mücadele, insanın daha kuvvetli, daha atik ve daha süratli olmasını gerekli kıldı. Böylece itme, çekme, tırmanma, fırlatma, sıçrama ve koşma gibi beden hareketleri günlük yaşamın doğal bir parçası hâline geldi. Başlangıçta tamamen hayati zorunluluklardan doğan bu hareketler, zamanla belirli amaçlar ve kurallar çerçevesinde gelişerek bugünkü spor anlayışının temelini oluşturdu. İnsanların herhangi bir araç kullanmadan yalnızca beden güçleriyle birbirleriyle ya da hayvanlarla giriştiği mücadeleler de güreş ve boks gibi spor dallarının doğmasına zemin hazırladı.²

Spor, Türklere güç, çeviklik ve bedensel yeteneğin göstergesi olan önemli bir kültürel unsur haline geldi. Osmanlı Devleti’nde de güreş, avcılık, okçuluk, binicilik, cirit, ağırlık kaldırma ve silah kullanma gibi faaliyetler yaygın şekilde yapılmaktaydı. Yarışma niteliği taşıyan güreş, cirit, binicilik ve okçuluk zamanla gelenekselleşerek ata sporlarına dönüştü. Özellikle Osmanlı’nın güçlü dönemlerinde bu sporlar saray ve padişah tarafından desteklendi.³

Modern sporun kurumsal yapıya kavuşması 17. yüzyılda İngiltere’de başladı, 18. ve 19. yüzyıllarda çeşitli branşların kurallarının belirlenmesi ve ulusal spor kuruluşlarının oluşturulmasıyla hız kazandı. Kriket, boks, futbol ve atletizm gibi sporlar bu dönemde bir standarta kavuştu. 1863’te Futbol Birliği, 1880’de Amatör Atletizm Birliği kuruldu. Aynı süreçte Amerika Birleşik Devletleri’nde ragbi ve Amerikan futbolu gelişti, böylece İngiltere ile ABD modern sporların dünyaya yayılmasında etkili oldu. 1894 yılında Pierre de Coubertin öncülüğünde Uluslararası Olimpiyat Komitesi kuruldu, 1896’da ilk Modern Olimpiyat Oyunları düzenlendi. 20. yüzyılın başlarında Uluslararası Futbol Federasyonu ve Uluslararası Amatör Atletizm Federasyonu gibi kurumların ortaya çıkmasıyla spor uluslararası ölçekte standartlaştı. Batılı devletler modern sporları farklı coğrafyalara taşıırken, Japonya gibi bazı ülkeler Sumo Güreşi ve Judo gibi kendi geleneksel sporlarını da yaşatmayı sürdürdüler.⁴

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel araştırma yaklaşımı çerçevesinde hazırlandı. Araştırmanın temel kaynaklarını Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi’nde yer alan belgeler, dönemin süreli yayınları ve ilgili literatür oluşturmaktadır. Elde edilen veriler belge inceleme yöntemiyle değerlendirildi, modern sporların Osmanlı güvenlik bürokrasisi tarafından algılanışı ve takibi üç vaka örneği üzerinden analiz edildi.

Osmanlı Devleti’nde Spor

Modern sporların Osmanlı Devleti’nde yer almaya başlaması, devletin ayakta kalma refleksi ile başta askerî sahada olmak üzere tatbik ettiği batılılaşma hamleleri ile eş zamanlıdır. Osmanlı Devleti’nde görülen batılılaşma eğiliminin, halktan doğan veya toplumsal tabanda gelişen bir değişim talebine dayanmadığı açıktır. Bu yönüyle Osmanlı modernleşmesi, Avrupa’da olduğu gibi ekonomik, sosyal ve fikrî dönüşümlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Aksine devletin içine düştüğü askerî, siyasî ve idarî buhranlara çözüm üretmek amacıyla merkezî yönetim tarafından başlatılan bir yenileşme hareketi niteliği taşımaktadır. Nitekim modernleşme sürecinin temel hedefi, gerilemekte olan devlet düzenini yeniden güçlendirmek, bozulan kurumları işler hâle getirmek ve Osmanlı Devleti’ni eski kudretine ulaştırmaktır. Araştırmalar da Osmanlı modernleşmesinin devleti kurtarma düşüncesi ekseninde şekillendiğini ve ilk reform girişimlerinin özellikle askerî zafiyetlerin hissedilmesiyle başladığını göstermektedir.⁵

1 Murat Terlemez, “Modern Sporun Sosyolojik ve Tarihsel Temelleri”, *Kafkas Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 2/Sayı 1, 2022, s. 17.

2 Tuncer Kurt vd., *Türk Spor Tarihi*, MEB Yayınları, 2016 Ankara, s. 9.

3 Veli Onur Çelik-Nefise Bulgu, “Geç Osmanlı Döneminde Batılılaşma Ekseninde Beden Eğitimi ve Spor”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 24, 2010, s. 239.

4 Terlemez, a.g.m., s. 19-20.

5 Mehmet Ali Kılıçbay, “Osmanlı Batılılaşması”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 149-151.

Tanzimat Dönemi ile Osmanlı Devleti'nde askerî alanın yanı sıra eğitim, hukuk, siyaset, edebiyat ve sosyal yaşamda Batı tarzı yenilikler görülmeye başladı. Bu yenileşme hareketleri spor ve beden eğitimi alanına da yansdı. Böylece Osmanlı'da modern anlamda spor eğitiminin ilk adımları atıldı. Bu süreçte bedenin eğitilmesi ve fiziksel gelişimin sağlanması düşüncesi eğitim kurumlarında önem kazandı. Nitekim 1863 yılında Mekteb-i Hayriye'de Avrupalı tarzda uygulanan cimmastik çalışmaları Riyazat-ı Bedeniye adıyla ders programına dâhil edildi ve Osmanlı eğitim tarihinde Batılı anlamda beden eğitimi ilk kez resmî müfredatta yer aldı.⁶ Mekteb-i Harbiye'de beden eğitimi ve spor faaliyetleri askerî eğitimin önemli unsurlarından biri olarak kabul edildi. Öğrenciler, derslerin ardından beden eğitimi öğretmeni İtalyan Martin'in gözetiminde düzenli spor çalışmaları yaptı ve böylece subaylık mesleğinin gerektirdiği fiziksel yeterliliği kazanmaya çalıştılar. Bunun yanında 1860 yılında kurulan Robert College ile 1869'da açılan Mekteb-i Sultani, yalnızca Batı tarzı eğitim anlayışının temsilcileri olarak kalmadı, aynı zamanda modern spor kültürünün Osmanlı toplumunda yaygınlaşmasına da öncülük ettiler.⁷ Böylece Osmanlı toplumunda geleneksel beden hareketlerinin yanında modern spor branşları da yavaş yavaş yaygınlık kazandı.

Modern spor Osmanlı Devleti'nde ilk aşamada daha çok jimnastik ile özdeşleşti. Ancak zamanla futbol, voleybol, basketbol, bisiklet, boks ve tenis gibi farklı spor dalları da görülmeye başlandı. Özellikle İngiliz ve Rum aileler aracılığıyla tanınan futbol ve tenis, modern spor anlayışının halk tarafından benimsenmesinde etkili oldu. Jimnastik büyük ölçüde okullarda bir ders olarak kalırken, diğer modern spor dalları gençler arasında hızla yayıldı ve bu alanlarda ilk takım oluşumları ortaya çıktı. Nitekim bugün Beşiktaş JK, Galatasaray SK ve Fenerbahçe SK gibi köklü kulüplerin temelleri de Tanzimat Dönemi'nde modern sporu benimsemeye başlayan bu gençler tarafından atıldı. Başlangıçta halk arasında amatör bir uğraş olarak görülen modern sporlar, ilerleyen süreçte kulüpleşme ve federasyonlaşma yoluyla kurumsal bir kimlik kazandı.⁸

II. Mahmud ve Sultan Abdülaziz dönemleri, Osmanlı spor kültürünün geleneksel yapıdan modern anlayışa geçiş sürecinde önemli bir yere sahiptir. II. Mahmud, güreşi saray teşrifatı içinde yaşatan son padişah olarak öne çıkmıştır. Onun döneminde huzur güreşleri düzenli biçimde sürdürüldü ve pehlivanlar sarayda padişah huzurunda müsabakalara çıktı. Güreş yalnızca bir eğlence değil, beden terbiyesi, disiplin ve askerî geleneğin devamı olarak görüldü. Bu nedenle II. Mahmud, reform hareketlerine rağmen güreş geleneğinin korunmasına önem verdi. Sultan Abdülaziz döneminde ise güreş ve diğer spor faaliyetleri daha canlı bir görünüm kazandı. Abdülaziz'in hem ata binmeye hem de güreşe özel ilgi duyduğu, Anadolu ve Rumeli'nin ünlü pehlivanlarını İstanbul'a getirterek bazılarını saray himayesine aldığı bilinmektedir. Ayrıca Avrupa seyahatine dönemin meşhur güreşçilerini de götürmesi, Türk güreşinin uluslararası alanda tanıtılmasına katkı sağladı. Bunun yanında modern anlamdaki düzenli at yarışlarının da Abdülaziz döneminde başlaması, sporun Batılılaşma süreciyle birlikte kurumsallaşmaya başladığını göstermektedir.⁹ Batılı ülkelerde spor faaliyetleri amacıyla bireylerin bir araya gelerek kulüp (dernek) yapıları oluşturması 17. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde ise Avrupalı anlamda spor kulüplerinin ortaya çıkışı Sultan Abdülaziz dönemine rastlamaktadır. Bu çerçevede 1872 yılında kurulan ve su sporları alanında faaliyet gösteren "The Imperial Yachting and Boating Club", Osmanlı topraklarındaki ilk modern spor kulüplerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kulübün ilk başkanı ise emekli İngiliz amirali Hobart Paşa'dır.¹⁰ Böylece Sultan Abdülaziz devri, geleneksel sporların korunduğu ancak modern spor anlayışının da teşvik edildiği bir geçiş dönemi niteliği taşımaktadır.

6 Çelik-Bulgu, a.g.m., s.138-139.

7 Cem Atabeyoğlu, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.1474.

8 Merve Burcu Maral, "Osmanlı Devleti'nde Modern Spor Süreci", *Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, 2024, s. 321.

9 Kemalettin Kuzucu, "İstanbul'un Spor Tarihi ve Mekânları", *Antikçağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Cilt 8, Ed. Çoşkun Yılmaz, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul 2015, s. 502-503.

10 Âtîf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 638.

Kontrol ve Takibat Altında II. Abdülhamid Devrinde Spor

II. Abdülhamid'in tahta çıktığı 1876 yılı, Osmanlı Devleti açısından siyasi krizlerin yoğunlaştığı bir dönemdir. Sultan Abdülaziz'in tahttan uzaklaştırılması ve kısa süre sonra öldürülmesi, ardından V. Murad'ın sağlık gerekçeleriyle saltanattan indirilmesi, devlet yönetiminde ciddi bir istikrarsızlık ortamı meydana getirdi. Bu şartlar altında II. Abdülhamid, Mithat Paşa ve Yeni Osmanlıların taleplerini kabul ederek meşrutiyet yönetimini ve anayasal düzeni destekleme sözüyle tahta çıktı. 23 Aralık 1876'da Kanun-ı Esasi'nin ilan edilmesiyle Osmanlı Devleti anayasal yönetime geçti. Böylece padişah otoritesi hukukî çerçevede sınırlandırıldı. Saltanatının ilk yıllarında Balkan bunalımı ve Rusya ile yaşanan savaşla karşı karşıya kalan II. Abdülhamid, ağır askeri yenilgilerin ardından devletin varlığını korumaya yönelik daha merkezîyetçi bir siyaset benimsedi. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Rus ordularının İstanbul yakınlarına kadar ilerlemesi, yönetimde güvenlik kaygılarını artırdı. Bu gelişmeler üzerine padişah, 1878'de Meclis-i Mebusan'ı süresiz tatil etti ve yönetimde şahsi otoritesini güçlendirme yoluna gitti. Aynı dönemde yaşanan darbeler ve siyasi tehditler, devlet içinde güçlü bir istihbarat ve takip mekanizmasının kurulmasına da zemin hazırladı. Bu siyasi gelişmelerin bir neticesi olarak halk arasında hafiyelik olarak bilinen modern güvenlik teşkilatı II. Abdülhamid döneminde kurumsallaştı.¹¹

Mutlakîyetçi bir yönetim tarzı ile imparatorluğa özellikle de başkent İstanbul'a hakim olmak isteyen II. Abdülhamid istihbarat ağı ile her alanda olduğu gibi spor faaliyetleri üzerinde de sıkı bir denetim uygulamaktaydı. Buna rağmen II. Abdülhamid döneminde spor faaliyetleri tamamen yasaklanmış değildir. Aksine padişahın spora yaklaşımı dönemin siyasi şartları çerçevesinde şekillenmekteydi. II. Abdülhamid özellikle toplu hareket oluşturabilecek faaliyetlere karşı ihtiyatlı davranmaktaydı. Bunun temel sebebi ise dönemin yoğun politik krizleri ve güvenlik kaygıları olduğu tahmin edilmektedir. Sultan Abdülaziz'in hal'i, V. Murad'ın kısa saltanatı ve 93 Harbi sonrasında devlet yönetiminde güvenlikçi bir anlayış hâkim olmuştu. Bu durum spor faaliyetlerine yönelik devlet tutumunu da etkiledi.¹²

Bu süreç aynı zamanda batılı yaşam pratiklerinin Osmanlı ülkesine girdiği bir dönemdi. Özellikle Lale Devri, Osmanlı yöneticilerinin Avrupa'nın refah temelli değer ve yapıları ile tanışmaya başladığı, Batı'nın kültürü, bilgisi ve yaşam tarzının elçiler aracılığıyla takip edildiği yıllardı. Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Paris gözlemleri de Batı şehir yaşamı ve modern kültürüne dair ilk temaslardan biri olarak göze çarpmaktadır. Tanzimat ve II. Abdülhamid dönemlerinde modern eğitimin yayılması, gazetelerin çıkarılması, Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi ve Fransızcanın eğitim dili hâline gelmesiyle Batı düşüncesi ve kültürünün Osmanlı toplumuna taşındığını görmekteyiz.¹³ II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nde modernleşme yalnızca eğitim, bürokrasi ve askeri alanlarla sınırlı kalmadı. Kültür, sanat ve eğlence hayatında da Batılı unsurlar belirgin biçimde yaygınlaştı. Bu dönemde tiyatro, opera, Batı müziği ve sinema gibi modern kültürel pratikler özellikle İstanbul merkezli olarak Osmanlı toplumuna girdi ve saray çevresinden başlayarak kent yaşamına yayıldı. Batılılaşma sürecinin kültürel boyutu, devletin modernleşme politikalarının bir parçası hâline geldi. II. Abdülhamid'in tiyatroya özel bir ilgi duyduğu, Yıldız Sarayı'nda tiyatro temsilleri düzenlediği ve Avrupa'dan tiyatro topluluklarını İstanbul'a davet ettiği bilinmektedir. Bu süreçte Fransız tiyatrosu başta olmak üzere Batı sahne sanatları Osmanlı elitleri arasında yaygınlık kazandı. Opera ve operet gösterileri de özellikle Levantenler ve gayrimüslim topluluklar aracılığıyla İstanbul'un kültürel yaşamında görünür hâle geldi. Böylece Osmanlı başkentinde Batı tarzı sahne sanatlarına dayalı yeni bir eğlence ve sanat anlayışı gelişti.¹⁴ Osmanlı Devleti'nde modern spor anlayışı, özellikle Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemleriyle birlikte Batı'dan etkilenen toplumsal dönüşümün bir parçası olarak gelişti. Futbol, jimnastik, atletizm ve bisiklet gibi spor dalları başlangıçta İstanbul ve İzmir'de yaşayan İngilizler, Rumlar ve diğer gayrimüslim topluluklar aracılığıyla yayıldı. Özellikle futbol, yalnızca bir eğlence değil; beden sağlığını geliştiren, disiplin kazandıran ve gençliği kötü

11 Demet Çakır Kalem, "II. Abdülhamid Dönemi: Futbol ve Hafiyeler (1890-1904)", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 167, 2023, s. 205.

12 Kalem, a.g.m., s.205-207; Kuzucu, a.g.m., s. 531.

13 Mustafa Ertürk, "Osmanlı/Türk Modernleşmesi: Süreç Pratikleri ve Kısıtlayıcı Toplumsal Yapı/Aktör/Dinamikler Bağlamında Bir Analiz", *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, Cilt 12/Sayı 39, 2024, s.336-345.

14 Necmettin Alkan, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Kültür, Sanat ve Spor Alanlarında Yapılan Modernleşme Faaliyetleri", *Sultan II. Abdülhamid Dönemi*, Ed. Mehmet Bulut vd., İZÜ Yayınları, İstanbul 2019, s. 376-380.

alışkanlıklardan uzaklaştıran bir faaliyet olarak görülmeye başlandı.¹⁵ Osmanlı topraklarında 19. yüzyılın son çeyreği gerek Abdülhamid'in iktidarına gerekse tüm dünyayı etkisi altına alan futbolun Osmanlı topraklarına da İngilizler ve Levantenler aracılığı ile girişine şahitlik eden yıllardı. Türkiye'de futbol,¹⁶ ilk kez 1890'lı yıllarda, İzmir'de yerleşmiş bulunan İngiliz aileleri arasında oynanmaya başladı, oradan Selânik ve İstanbul'a sıçradı.¹⁷ Doğu Akdeniz'in önemli liman şehirlerinden olan İzmir, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başta futbol olmak üzere modern spor oyunlarının ilk görülmeye başladığı şehir olması bakımından önemlidir.¹⁸ Bunda İzmir'in başkent İstanbul'a nazaran dönemin jurnal ve hafiye sisteminden uzak oluşunun etkisi olduğu yadsınamaz. Ancak burada da spor tamamen yabancıların tekelindeydi. İngilizler, Levantenler ve İzmirli Rumlar başta futbol olmak üzere pek çok sporda öncü durumundaydılar. Modern Olimpiyat Oyunları'nın kuruluşunun 10. yıldönümü münasebetiyle Atina'da 1906 yılında "Ara Olimpiyatlar" düzenlendiğinde bu oyunlara İstanbul Tatavla kulübünün Rum asıllı jimnastikçi ve atletleriyle İzmir ve Selânik'in tamamen Rum futbolculardan oluşan karmalarının katılması da bunu teyit etmektedir.¹⁹

Bu dönemde özellikle futbol diğer spor türlerine göre olağan şüpheli faaliyet olarak göze çarpmaktaydı. Zira oyun kuralları gereği kalabalık sporcu sayısı ile icra edilmesi ve seyir zevki gereği çok sayıda izleyiciyi toplaması onu, devrin siyasi şartları altında potansiyel zanlı durumuna düşürmekteydi. Bu oyun Osmanlı topraklarında devletin batıya en yakın azınlığı Levantenler ve bu sporun kaynağı olan İngilizler tarafından oynanmaya başlandı. Levanten aileler çoğunlukla İstanbul'da Beyoğlu (Pera), Büyükdere, Adalar ve Moda'da; İzmir'de Alsancak (Punta) ve Bornova'da ve Selanik'te otururlardı. İlk dönemlerde Osmanlı tebaası gençleri uzun bir süre bu yeni oyunu izlemekle yetindiler.²⁰

Başlangıçta İngilizler ve Levantenler arasında oynanan futbol, zamanla Osmanlı gençlerinin de ilgisini çekmeye başladı ve toplumsal bir yaygınlık kazandı. Bu durum, II. Abdülhamid yönetiminin dikkatini çekti. Özellikle kalabalıkları bir araya getiren faaliyetler devletin güvenlik anlayışı çerçevesinde yakından takip edildi. II. Abdülhamid yönetiminin futbola yönelik ilk tavrı, oyunun kendisinden ziyade onun etrafında oluşan kalabalıklara ve denetlenemeyen toplumsal hareketliliğe yönelik güvenlik kaygılarından kaynaklanmaktaydı. Osmanlı arşiv belgelerinde futbola ilişkin ilk kayıt 1890 tarihine aittir. Kadıköy Kuşdili Çayırı'nda İngiliz gençlerinin futbol oynadıkları ve burada toplanan kalabalığın "sakıncalı" görülerek tahkik edildiği belirtilmektedir. Verilen jurnalde dikkati çeken bazı noktalara temas etmekte fayda vardır. Saraya sunulan belgede, Kadı Karyesinde Moda'da ikâmet eden İngiltere Devleti teb'asından Mösyö Vital'in oğullarının taht-ı nezâretinde olmak üzere Dersaâdet'de sâkin yigirmi beş kadar genç İngilizlerin sinîn-i sâbika misillü dünkü Cumartesi günü Kuşdili Çayırı'nda bi't-tecemmü' futbol oynadıkları ifade edilmektedir. Sinîn-i sâbika misillü ifadesi "önceki yıllarda olduğu gibi" anlamına gelmektedir. Buna göre yabancıların 1890'dan önce de kendi aralarında futbol müsabakaları tertip ettiği anlaşılmaktadır. Ancak yapılan inceleme sonucunda maçların okul yararına düzenlendiği anlaşılmış ve İngiliz gençlerinin her cumartesi talim yapmalarına izin verilmiştir. Buna rağmen gelişmelerin Zaptiye

15 Hamza Çakır, "Türk Basınında İlk Spor Gazetesi "Futbol", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 26, 2008, s. 169-171.

16 Futbolun ne olduğu ya da olmadığı hususunda en güzel tanımlardan biri hiç şüphesiz Halil Halit Toker'e aittir. Toker konuyla ilgili eserinde futbolu şu şekilde tanımlar: "ilk bakışta futbolda yarıştıran insan adalesi gibi görülür. Ancak futbolda yarıştıran sadece insan adalesi değildir. Eğer insan adalesinin ağırlıklı olarak gücü yarıştırsaydı, bu spor halter olurdu. Hızı yarıştırsaydı, bu spor atletizm olurdu. Bedenin çevikliği, dengesi, esnekliği yarıştırsaydı bu spor jimnastik olurdu. Tüm bu özelliklerin rakibe karşı uygulaması yarıştırsaydı, bu da güreş, boks, tekvando ve judo vb. mücadele sporları olurdu. Sadece adalenin mahareti yarıştırsaydı buna da cambazlık diyecektik. Futbol, bu saydıklarımızın hepsini kapsayan bir spordur". Halil Halit Toker, *Futbol Spor ve Oyun, Kaynak Yayınları*, İstanbul 2007, s. 11; Dönemin ünlü futbolcusu ve aynı zamanda spor yazarı olan Fuad Hüsnü Bey, futbolun faydaları hakkında şu bilgileri vermektedir: Futbol, bedeni geliştiren sporların en önemlilerinden biridir. Oyuncunun dayanıklılığını, çevikliğini ve gücünü artırır. Düzenli futbol oynayan kişiler hem bedenlen kuvvetlenir hem de sağlık açısından daha sağlam bir yapıya kavuşur. Futbol oynarken sürekli hareket edildiği için kaslar çalışır, vücut gelişir ve insan daha dinç olur. Bu spor yalnızca bedeni değil, aynı zamanda insanın iradesini ve cesaretini de güçlendirir. Takım hâlinde oynandığı için dayanışma ve birlikte hareket etme alışkanlığı kazandırır. Avrupa'da futbolun çok yaygın olmasının sebeplerinden biri de gençleri güçlü ve sağlıklı yetiştirmesidir. Bu nedenle birçok ülkede gençlerin futbol oynaması teşvik edilmektedir. Çünkü sağlam bir bedenin, sağlam bir toplum için gerekli olduğuna inanılmaktadır. Futbolun faydaları yalnızca fiziksel değildir. İnsan oyun sırasında dikkatli olmayı, hızlı karar vermeyi ve disiplinli davranmayı öğrenir. Böylece hem beden hem de karakter gelişmiş olur. Fuad Hüsnü, "Futbol ve Biz", *Spor Âlemi*, Sayı 6, İstanbul 1920, s.70.

17 Atabeyoğlu, a.g.m., s.1475.

18 Günver Güneş, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Sporların İzmir'e Girişi (1850-1922)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2012, s.7.

19 Atabeyoğlu, a.g.m., s. 1477-1478. Konuyla ilgili daha geniş bilgi için ayrıca bk. Andreas Baltas, *1890-1922 Arası İzmir'de Faaliyet Gösteren Rum Spor Kulüpleri*, Çev. Hamit Sakallı, Yakın Yayınları, İzmir 2021.

20 Kalem, a.g.m., s. 207-208.

Nezareti tarafından takip edilmesi istenmiştir. Bu durum, devletin futbolu tamamen yasaklamaktan ziyade kontrol altında tutmaya çalıştığını göstermektedir.²¹

Başkent İstanbul'un çeşitli yerlerinde futbol oynamaya devam eden İngilizler hakkında sonraki yıllarda da takibatın devam ettiği saraya verilen jurnallerden anlaşılmaktadır. 1897 tarihli bir belgede Bebek ve Tarabya muhitinden yaklaşık yüz kadar İngiliz kadın ve erkeğin Küçüksu Mesiresi İskeleye'ne çıkarak Gökso Çayırı'nda lastikten ma'mûl top ile lubi'yât icra ettikleri ve akşam saat on bir buçuğa doğru geri döndükleri Kandilli Mevkii Polis Komiserliği'nden alınan jurnalle ifade edilmekteydi.²² Benzer şekilde 1898 yılında Moda'daki İngiliz ileri gelenlerinden sekiz kişinin Kuşdili Çayırı'nda futbol oynadığı, faaliyetlerin polis tarafından takip edildiği ancak herhangi bir müdahalede bulunulmadığı görülmektedir. Aynı yıl içerisinde Beyoğlu ve Moda sakinlerinden kadınlı erkekli altmış kişilik bir grubun yine Kuşdili'nde futbol oynadığına dair jurnaller düzenlenmekteydi.²³

Bu belgeler, futbolun kısa süre içerisinde yalnızca İngiliz erkeklerine ait bir etkinlik olmaktan çıkarak ailelerin ve kadınların da katıldığı sosyal bir eğlenceye dönüştüğünü göstermektedir. 1901 yılına ait raporlarda İngiltere Sefareti memurlarının, Kandilli ve Tarabya'daki İngiliz ileri gelenleri ile Gökso Çayırı'nda futbol oynayacakları önceden jurnal edilmekte ve zabitanın ise iltizâm-ı dikkat ile görevlendirildiği belirtilmektedir.²⁴ Aynı yıl Beyoğlu ve Moda'dan yüzü aşkın İngiliz'in aileleriyle birlikte Kuşdili Çayırı'na giderek mu'tâdları vechile futbol oynadıkları ve herhangi bir taşkınlık meydana gelmeden dağıldıkları rapor edildi.²⁵ Belgelerde geçen mu'tâdları vechile ifadesi, futbolun artık olağan ve alışılmış bir faaliyet olarak görülmeye başlandığını göstermesi bakımından önemlidir.

Öte yandan devletin futbola yönelik yaklaşımı yalnızca gözlem ve kayıt tutma ile sınırlı değildir. 1892 tarihli bir belgede İngiltere Sefareti'nin Beykoz ve Kuşdili çayırılarında kriket ve futbol oynanabilmesi için resmî izin talebinde bulunduğu görülmektedir. Bu durum, yabancı toplulukların spor faaliyetlerini belirli bir hukukî çerçevede yürütmeye çalıştıklarını göstermektedir. Öte yandan Osmanlı yönetiminin ise bunları doğrudan yasaklamak yerine kontrol ederek izne tabi tuttuğunu ortaya koymaktadır.²⁶ Bununla birlikte futbol karşılaşmaları zaman zaman asayiş meselelerine de konu olmaktadır. 1904 tarihli bir jurnal, Moda'daki İngiliz Mektebi öğrencilerinden 22 kişinin Kuşdili Çayırı'nda futbol oynadıkları esnada bir Fransız gencinin bir Osmanlı askerine değnekle vurduğunu ve olay üzerine oyunun derhal sona erdirildiğini aktarmaktadır. Üsküdar Mutasarrıfı Ahmed'in verdiği jurnale göre, İngiliz gençlerinin futbol oynadıkları esnada Selimiye Kışlası Topçu Binbaşlarından Galip Bey'in maiyetinde müstahdem bir askerin olay sırasında oradan geçmesi üzerine Fransa tebaasından ve Duyun-u Umumiye memurlarından Bada'nın genç oğlu Elberk elindeki değnekle Osmanlı neferinin başına vurmuştu. Aktarılan jurnale göre hadise büyümeden ve başka bir uygunsuzluğa müsaade edilmeden futbol maçı son erdirilmişti. Yaşanan bu hadise, futbolun toplumsal kalabalıkları bir araya getirmesi sebebiyle güvenlik bürokrasisinin dikkatini çekmeye devam ettiğini göstermektedir.²⁷

Belgeler genel olarak değerlendirildiğinde, II. Abdülhamid döneminde İstanbul'da İngilizler tarafından oynanan futbolun başlangıçta şüpheyle karşılandığı ancak zamanla asayiş bozmadığı ölçüde kontrollü biçimde serbest bırakıldığı anlaşılmaktadır. Jurnallerin dili, dönemin güvenlik merkezli yönetim anlayışını açık biçimde yansıtmaktadır. Futbolun kısa süre içerisinde İstanbul'un sosyal hayatında yer edinmesi ise Osmanlı toplumunun Batılı modern yaşam pratikleriyle kurduğu ilişkinin önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır.

II. Abdülhamid döneminde gençlerin toplu faaliyetlerine karşı uygulanan sıkı denetim politikaları nedeniyle Müslüman Türk gençlerinin futbol kulübü kurlmaları uzun süre mümkün olmadı. Bu nedenle ilk kulüpler daha çok yabancı ve gayrimüslim unsurlar tarafından teşkil edildi. Özellikle İzmir'de ticaretle uğraşan İngilizlerin futbol faaliyetleri, bu sporun Osmanlı topraklarındaki ilk uygulamalarını oluşturdu.

21 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (Bundan sonra BOA), Y.PRK.ZB. 6/89 (11 Teşrinisani 1306-23 Kasım 1890); Kalem, a.g.m., s. 210-211.

22 BOA, Y.PRK.ZB. 19/92 (24 Safer 1315-25 Temmuz 1897).

23 BOA, Y.PRK.ZB. 21/119 (28 Mayıs 1317-10 Haziran 1901); BOA, Y.PRK.ASK. 172/124 (2 Ağustos 1317-15 Ağustos 1901).

24 BOA, Y.PRK.ZB. 27/59 (28 Mayıs 1317-10 Haziran 1901).

25 BOA, Y.PRK.ZB. 29/4 (3 Ağustos 1317-16 Ağustos 1901).

26 BOA, Y.MTV. 63/74 (17 Zilkade 1309-13 Haziran 1892).

27 BOA, Y.PRK.ZB. 33/87 (2 Kanunusani 1319-15 Ocak 1904).

Bu çerçevede 1894 yılında İngilizler tarafından kurulan “Football Club Smyrna”, Osmanlı Devleti’ndeki ilk futbol kulübü olarak kabul edilmektedir. İstanbul’da ise futbolun yayılması, İzmir’den gelen İngilizlerin Kadıköy ve Moda çevresinde futbol oynamalarıyla başladı. Osmanlı başkentindeki ilk resmî futbol kulübü, 1902 yılında İngiliz ve Rumların öncülüğünde kurulan “Cadikeuy Football Club” oldu. Ardından 1904 yılında James Lafontaine başkanlığında “İstanbul Futbol Ligi” kuruldu ve böylece futbol ilk kez düzenli ve kurumsal bir organizasyon yapısına kavuştu.²⁸

Osmanlı İmparatorluğu’nun sporla tanışması ve kamu tarafından benimsenmesi ecnebiler ve azınlıklar aracılığıyla gerçekleşirken, Türklerin ve Müslümanların bu sporlara dâhil olması biraz daha geç bir döneme rastladı. Spor etkinliklerinin topladığı kalabalıkların pek de makbul görünmediği II. Abdülhamid dönemi Osmanlısında yabancılara gösterilen hoşgörü ve anlayış başlangıçta yerlilere gösterilmemişti. Bunun en güzel örneklerinden bir tanesi İstanbul’da futbol oynayan ilk Türkler olan Fuat Hüsnü ve Reşat Danyal Beyler ve onların 1899 yılında kurdukları Black Stockings (Siyah Çoraplılar) takımı oldu. Hafiyeye takibatından kurtulmak için takma isimler kullanan bu gençler aynı şekilde takımlarına da İngilizce bir isim vermeyi çare olarak bulmuşlardı. Takımın Umumi Kaptanı Mehmet Ali Bey’di ve oyuncuların büyük çoğunluğu Osmanlı saray erkânından, yani rejimin güvencilerden oluşmaktaydı. İlk ve son maçlarını Rum takımına karşı oynayan Siyah Çoraplılar, Ali Şamil isimli jurnalcinin dikkatinden kaçamadı ve takibata uğradılar. Maç sonunda Reşat Danyal yakalanırken, Fuat Hüsnü Bey kaçmayı başarmıştı. Yapılan araştırmalar ve yargulamalar sonunda Reşat Danyal Hariciye Vekaletindeki görevinden alınarak Tahran Sefareti emrine verilirken, askeri öğrenci sıfatına haiz olan Fuat Hüsnü Bey ise askeri mahkemece yargılandı ve küçük bir ceza ile bu krizi atlattı.²⁹

Fuat Hüsnü Bey sonraki süreçte futbol oynamayı bırakmadı. Daha sonra İngilizlerin kurduğu Kadıköy takımında “Bobby” takma adıyla forma giymeyi sürdürdü. 1905 yılında Galatasaray Sultanisi öğrencilerinden Ali Sami (Yen), Türk gençlerini bir araya getirerek düzenli ve resmî bir futbol takımı oluşturma girişiminde bulundu. Osmanlı Devleti’nde ilk futbol ligi ise 1903 yılında Papazın Çayırı’nda gerçekleştirildi. İmojen, Moda, Kadıköy ve Elpis takımları bu organizasyona katılan futbol kulüpleriydi. Tamamı Türk oyuncularından oluşan ilk kulüplerden Galatasaray 1905’te, Fenerbahçe 1907’de ve Vefa 1908’de kuruldu. Beşiktaş Jimnastik Kulübü ise 1903 yılında teşkil edildi ancak kulübün futbol şubesi 1911 yılında faaliyete geçti.³⁰ Böylece futbol yalnızca yabancı ve gayrimüslim çevrelerin uğraşı olmaktan çıkarak Osmanlı gençliği arasında yaygınlaşmaya başladı. Kulüpleşme süreci aracılığıyla da toplumsal bir kimlik kazandı. Fişek’in özgün ifadesiyle “Osmanlı topraklarında Osmanlısız” bir oyun oynanması futbolun ruhuna tamamen aykırıydı ve bundan illebet kaçınılmazdı. 11’er kişilik iki takım ve taraftarların varlığı düşünüldüğünde, önce mesire alanlarında, sonra ilkel futbol sahalarında toplanan kalabalıkları engellenmenin mümkün olmadığı kısa sürede anlaşılacaktı.³¹ İstanbul’da Türklerin futbola geç kalmalarının nedeni güvenlikçi yaklaşımlar ve hafiyeye takibatı olduğu inancı yaygınken, Sungur’a göre futbolun ülkeye ilk girdiği yer olan İzmir’de ise aile ve toplum baskısı etkendi.³² Neticede II. Meşrutiyet yıllarında modern sporlara katılımın önünde artık engel kalmadı ve İstanbul ve İzmir’de onlarca spor kulübü kuruldu. Bunun önünü açan gelişme ise 1909 yılında kurulan Cemiyetler Kanunu oldu.³³ Kanun, spor kulüplerine önceden izin gerektirmeyen özel hukuk, tüzel kişiliği kazandırarak, gençlerin özgürce bir araya gelmelerini sağladı.

28 Kuzucu, a.g.m., s. 517-518; Çakır, a.g.m., s. 170-171.

29 Hüseyin Say, “Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Futbol ve Siyaset İlişkisi”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 26, S.48, s.128.

30 Çakır, a.g.m., s. 171; Kalem, a.g.m., s. 220.

31 Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi İstanbul 1985, s.48.

32 Erdoğan Sungur, *İzmir Spor Tarihi*, İzmir İl Özel İdare Müdürlüğü Yayınları, İzmir 2002, s.26.

33 Zafer Toprak, “1909 Cemiyetler Kanunu”, *Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.205-208.

Gülle, Jurnal ve Jimnastik

31 Ocak 1893 tarihinde Trabzon Vilayetine gönderilen bir telgraf Osmanlı Devleti'nin modern sporla karşılaşmasının sancılı fakat öğretici bir örneğini teşkil etmektedir. Takibata uğrayan ve hakkında jurnaller verilen tek spor türü futbol değildi. Yunan bir jimnastikçinin yaşadıkları da 19. yüzyıl sonu Osmanlı Devleti'nde modern spor disiplinlerine ve dışarıdan gelen idman kültürüne yaklaşımı anlatması bakımından kayda değer bir hadisedir. Trabzon'da kuvvet ve idman oyunları sergileyen bir Yunanın yanında bulundurduğu top vesair idman aletlerinin nelerden ibaret olduğu ve topun boyutunun ne kadar olduğu, bunların İstanbul'a gönderilmesinin gerekçelerinin sorulduğu telgraf uzun bir bürokratik sürecin de başlangıcını teşkil etmekteydi.³⁴

Trabzon Valisi Kadri imzasıyla 5 Şubat 1893'te Sadaret makamına gönderilen telgrafta, geçen yıl Trabzon'a gelen Yunan vatandaşı bir göstericinin yanında bulunan malzemelerin iki adet demir top ile dört sandık boş güllenden ibaret olduğu belirtilmekteydi. Söz konusu kişi Trabzon'dan ayrılmak istediğinde, Rüşumat İdaresi'nin itirazı üzerine bu malzemeler askerî makamlara teslim edildi. Ayrıca bu araçların başkent İstanbul dışında başka bir yere götürülmeyeceğine dair güvence verilmesi şart koşuldu. Rüşumat İdaresi, daha sonra söz konusu güvenceyi yeniden talep etti. Seraskerlik makamının bildirimini doğrultusunda Dördüncü Ordu Müşirliği tarafından da Trabzon Kumandanlığı'na aynı yönde emir gönderildi. Ancak istenen güvence verilmediği için adı geçen malzemelerin geçici olarak Trabzon Kalesi'nde muhafaza altına alındığı kumandanlık tarafından bildirildi. Bunun üzerine durum Sadaret makamına arz edildi.³⁵ Bu belge, Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılın sonlarında modern spor faaliyetlerine henüz alışma sürecinde olduğunu göstermektedir. Yunan jimnastikçiye ait demir toplar ve güller, spor ekipmanı olmalarına rağmen askerî mühimmat şüphesiyle değerlendirildi ve güvenlik gerekçesiyle muhafaza altına alındı. Özellikle Seraskerlik, Rüşumat İdaresi ve ordu kumandanlığının sürece dâhil olması, devletin spor araçlarını bile siyasi ve askerî güvenlik perspektifiyle ele aldığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte belge, Osmanlı bürokrasisinin modern beden eğitimi ve jimnastik faaliyetlerine tamamen kapalı olmadığını da göstermektedir. Devlet, doğrudan yasaklama yoluna gitmek yerine araştırma, teminat isteme ve denetim mekanizmalarını işletmiştir. Bu durum, Osmanlı'nın Batı kaynaklı modern spor kültürünü başlangıçta kuşkuyla karşıladığını ancak zamanla tanımaya ve kontrol altında kabul etmeye başladığını göstermesi bakımından önemlidir.

Sporun Osmanlı nezdinde bir meslek ve meşru bir faaliyet olarak kabul görmesi, çoğu zaman sefaretlerin devreye girmesiyle hızlandı. Zira devam eden yazışmalarda meseleye Yunan Sefareti'nin de dâhil olduğunu görmekteyiz. 30 Ocak 1893 tarihinde Yunan Sefaretinden (Légation Royale Hellénique) Osmanlı makamlarına Fransızca olarak yazılan yazıda, adı geçen sporcunun Yunan tebaasından fakir bir kimse olduğu, fizikî gücüyle tanınan biri olduğundan geçimini Avrupa'da jimnastikçilik yaparak sağladığı vurgulanmaktaydı. Mavrocordato imzasıyla gönderilen yazının devamında; "*Mesele anlaşılır anlaşılmaz, yetkili makamların gerekli emirleri vermek hususunda lütufkâr davranacaklarına şüphe yoktur. Trabzon'daki yetkililer onun çalışma araçlarını alıkoymuşlardır. Bunlar demir çubuklar, küçük toplar (halter benzeri ağırlıklar) gibi omzunda taşıdığı aletlerdir. Bu eşyaların buraya (İstanbul) gümrüğe getirilmesi ve inceleme yapıldıktan sonra sahibine teslim edilmesi söz konusudur. Zira bunlar onun geçim kaynağıdır. Yüce Hazretlerinizin meseleyi öğrenir öğrenmez gerekli emirleri vereceğine eminim. Bu sebeple şimdiden teşekkür etmek ve en derin saygılarımı ve bağlılık duygularımı arz etmekten başka bir şey kalmamıştır*" denilerek doğrudan Sultan Abdülhamid'den Yunan sporcunun mağduriyetinin giderilmesi hususunda yardım istendi.³⁶

Yunan Sefareti'nin devreye girmesi ve yardım talebinde bulunmasının sürecin ilerlemesi adına etkili olduğu anlaşılıyor. Sadaret Mektubî Kalemi tarafından Rüşumat Emaneti'ne gönderilen 16 Mart 1893 tarihli yazıda, Trabzon'da kuvvet ve idman gösterileri yapan ve Yunan Sefareti tarafından "*erbâb-ı nâmûstan*" olarak tanıtılan bir Yunana ait iki adet demir top ile dört sandık boş güllenden söz edilmektedir. Daha önce Trabzon Rüşumat Nezareti aracılığıyla İstanbul'a gönderilmesi kararlaştırılan bu malzemelerin, ilgili nezaret tarafından sevk edilerek vapurda bulunduğu bildirildi. Yapılan değerlendirme sonucunda,

34 BOA. BEO. 147/10961, (19 Kânunusani 1308-31 Ocak 1893).

35 BOA. BEO. 147/10961, (24 Kânunusani 1308-5 Şubat 1893); BOA. BEO. 155-11625, (4 Şubat 1308-16 Şubat 1893).

36 BOA. BEO. 147/10961, (30 Ocak 1893).

söz konusu demir toplar ve güllerin sahibine geri verilmesi ve yalnızca gözetim altında gideceği yere götürülmesine izin verilmesi yönünde padişah iradesi çıktığı ifade edildi.³⁷ Sadarettin yazılan bir başka tezkirede, belirtilen spor araçlarının İstanbul'a getirildiği belirtildi. Yapılan incelemeler sonucunda bu malzemelerin jimnastik kapsamındaki kuvvet ve idman oyunlarında kullanılan araçlardan olduğu anlaşıldı. Ayrıca adı geçen Yunan vatandaşın daha önce İstanbul'da da çeşitli gösteriler gerçekleştirdiği de vurgulanmaktaydı. Bu nedenle söz konusu toplar ve güllerin sahibine geri verilmesinde herhangi bir sakınca bulunmadığı değerlendirildi. Bununla birlikte, konu hakkında nasıl bir emir verilirse verilsin, padişahın iradesinin eksiksiz şekilde yerine getirileceği ifade edildi.³⁸ Konuyla ilgili bir başka yazıda, Yunan jimnastikçiye ait idman aletlerinin İstanbul'a ulaştıktan sonra Rüşumat Emaneti'nin gözetiminde vapurda tutulmaya devam edildiği vurgulanmaktaydı.³⁹ Bu belge, Osmanlı bürokrasisinin spor araçlarını güvenlik denetimi altında takip ettiğini ve sürecin merkezî idarenin kontrolünde yürütüldüğünü göstermektedir.

Süreç ilerledikçe yazışmaya başka kurumların da dahil olduğunu görmekteyiz. Tophane-i Âmire Müşiriyeti tarafından kaleme alınan 20 Mart 1895 tarihli yazıda, Yunan sporcuya ait söz konusu malzemelerin Trabzon Rüşumat Nezareti aracılığıyla İstanbul'a getirildiği ve Tophane-i Âmire'ye teslim edildiği belirtildi. Daha önce çıkarılan padişah iradesi doğrultusunda, bu malzemelerin gözetim altında gideceği yere ulaştırılmak üzere sahibine geri verilmesi hususu Rüşumat Nezareti'ne bildirilmişti.⁴⁰ Ayrıca Sadaret makamından gönderilen 6 Şubat 1894 ve 18 Şubat 1895 tarihli tezkerelerde de aynı yönde emirler verildi. Bunun üzerine konuya ilişkin hazırlanan mazbata, Mabeyn-i Hümayun Başkitabeti'ne sunuldu. Ancak Mabeyn'den gelen 11 Mart 1895 tarihli cevapta, daha önce Samsun'daki isyancı grupların elinde top bulunduğunun bildirildiği hatırlatıldı ve söz konusu Yunanlıya ait topların da bu toplarla bağlantılı olabileceği ihtimali üzerinde duruldu. Bu nedenle öncelikle topların Trabzon'a nereden ve hangi amaçla getirildiğinin ayrıntılı biçimde araştırılması, elde edilen sonucun da padişaha arz edilmesi istendi. Padişah iradesi gereğince gerekli soruşturmanın yapılması ve sonucunun bildirilmesi amacıyla Trabzon Rüşumat Nezareti'ne gerekli tebligatın gönderildiği belirtildi. Ayrıca Tophane-i Âmire Meclisi Tecrübe ve Muayene Dairesi'nin görüşü doğrultusunda durumun yeniden arz edildiği ifade edildi.⁴¹ Yunan jimnastikçiye ait malzemelerin Trabzon kalesinden alınarak vapur ile İstanbul'a gönderilmesi meselenin sona ereceğini düşündürmüş olsa da dönemin güvenlik kaygıları nedeniyle süreç biraz daha uzamak zorunda kaldı. Zira aynı tarihlerde Trabzon'a yakın bir şehir olan Samsun'da bir isyan hareketi olduğu ve isyancıların da topa sahip olduğu bilgisi merkezi hükümeti endişeye sevk etti. Bu nedenle spor ve jimnastik araçlarının teslim edileceği düşünülürken bunların askerî mühimmat şüphesiyle ayrıntılı incelemeye tabi tutulduğunu görmekteyiz.

Bu şüphenin kısa sürdüğü ve neticede sporcuya ait olan top ve güllerin askerî mühimmat ile bir ilgisi olmadığı aksine idman aletleri olduğu teyit ve tespit edildikten sonra sahibine geri verilmesine karar verildi. Sadaret tarafından Tophane-i Âmire Müşiriyetine gönderilen yazıda, sefirin verdiği bilgilerden topların sahibine geri verildiğinin anlaşıldığı ifade edilmekteydi. Buna göre, Yunan sporcusu sefaret tercümanına müracaat ederek idman aletlerini alabilecekti.⁴² Yunan Sefaretinin eski tercümanının ifadesine göre, sporcusu daha önceki yıllarda İstanbul'da hatta padişahın huzurunda da cra-yı hüner etmiş ve padişahın şefkatine de mazhar olmuştu.⁴³

37 BOA. BEO. 172/12859, (4 Mart 1309-16 Mart 1893).

38 BOA. Y. A. HUS. 271/52, (26 Şaban 1310-15 Mart 1893).

39 BOA. İ. HUS. 9/103, (27 Şubat 1308-11 Mart 1893).

40 BOA. BEO. 355/26588, (25 Kânunusani 1309-6 Şubat 1894).

41 BOA. BEO. 172/12859, (8 Mart 1311-20 Mart 1895).

42 BOA. BEO 573/42935, (6 Şubat 1310-18 Şubat 1895).

43 BOA. PRK. BŞK. 40/23, 19 Ramazan 1312-16 Mart 1895).

Tüm bu bürokratik süreç, Osmanlı Devleti'nin modern spor kültürüne henüz yabancı olduğunu ve spor araçlarını dahi güvenlik perspektifiyle değerlendirdiğini göstermektedir. Jimnastik gösterilerinde kullanılan demir toplar ve güller, ilk aşamada askerî mühimmat şüphesiyle ele alınmış, Sadaret, Rüşumât İdaresi, Tophane-i Âmire ve askerî makamlar arasında uzun süren yazışmalar yapılmıştır. Ancak yürütülen incelemeler sonucunda bu araçların jimnastik ekipmanı olduğu anlaşılmış ve sahibine iade edilmiştir. Bu durum, Osmanlı bürokrasisinin modern spor faaliyetlerine başlangıçta kuşkuyla yaklaştığını, fakat zamanla bunları tanımaya ve kontrollü biçimde kabul etmeye başladığını göstermesi bakımından önemlidir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde modern sporun ortaya çıkışı ve yayılışı, yalnızca beden eğitimi ya da boş zaman faaliyetleriyle açıklanabilecek bir süreç değildir. Bu gelişme, aynı zamanda Osmanlı modernleşmesinin toplumsal, kültürel ve siyasi boyutlarını yansıtan önemli bir dönüşüm alanı olmuştur. Geleneksel spor anlayışından modern spor kültürüne geçiş süreci incelendiğinde, Osmanlı Devleti'nin Batı kaynaklı yeniliklere karşı tamamen kapalı bir tavır sergilemediği aksine bu yenilikleri güvenlik, kontrol ve devlet otoritesi çerçevesinde kabul etmeye çalıştığı görülmektedir. Özellikle II. Abdülhamid döneminde spor faaliyetlerine yönelik yaklaşımın temelinde sporun kendisinden çok, sporun meydana getirdiği toplumsal hareketlilik ve kalabalıklar yer almaktaydı. Bu durum, dönemin siyasi şartlarının devlet yönetiminde güvenlik merkezli bir anlayışı ön plana çıkardığını göstermektedir.

Arşiv belgeleri, Osmanlı yönetiminin futbolu başlangıçta potansiyel bir asayiş meselesi olarak değerlendirdiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Ancak süreç içerisinde futbolun yasaklanmadığı, aksine belirli sınırlar içerisinde takip edilerek meşru bir faaliyet hâline geldiği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle II. Abdülhamid dönemi, modern sporların tamamen reddedildiği değil, kontrollü biçimde tanındığı ve zamanla toplumsal yaşama dâhil edildiği bir dönem olarak değerlendirilmelidir. Nitekim futbol kısa sürede yalnızca yabancı toplulukların ilgisini çeken bir faaliyet olmaktan çıktı. Osmanlı gençleri de bu oyuna ilgi göstermeye başladı. Bunun sonucunda kulüpleşme hareketleri ortaya çıktı. Spor, kent yaşamında daha görünür hâle geldi. Tüm bu gelişmeler, modernleşmenin toplumsal tabana yayılmaya başladığını göstermektedir.

Çalışmada incelenen jimnastikçi örneği ise Osmanlı bürokrasisinin modern spor kültürüne ne derece yabancı olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Spor malzemelerinin askerî mühimmat şüphesiyle uzun süre incelemeye tabi tutulması, devletin modern spor araçlarını dahi güvenlik perspektifiyle değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte süreç sonunda söz konusu araçların sahibine iade edilmesi, Osmanlı yönetiminin modern spor faaliyetlerini tamamen yasaklama eğiliminde olmadığını, aksine anlamaya, denetlemeye ve uygun gördüğü ölçüde kabul etmeye çalıştığını göstermektedir. Bu durum, Osmanlı modernleşmesinin karakteristik özelliklerinden biri olan ihtiyatlı yenileşme anlayışının spor alanındaki yansıması olarak değerlendirilebilir. Öte yandan bir sporunun idman aletlerinin kendisine verilmesini gerektirecek yazışma süreçlerinin uzun olması dönemin bürokratik hantallığına dair fikir vermesi adına da bir ipucu olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak modern spor, Osmanlı Devleti'nde yalnızca Batı'dan alınmış yeni bir eğlence biçimi değil, devlet-toplum ilişkilerini, güvenlik anlayışını, Batılılaşma sürecini ve yeni toplumsal kimliklerin oluşumunu etkileyen önemli bir dönüşüm alanı olmuştur. Futbol başta olmak üzere modern sporların Osmanlı toplumunda kısa sürede yaygınlaşması, imparatorluğun Batı ile kurduğu kültürel ilişkinin gündelik yaşama yansıyan somut örneklerinden birini teşkil etmektedir. Özellikle II. Abdülhamid döneminde spor faaliyetleri üzerinde kurulan takip ve denetim mekanizması, modernleşme ile güvenlik kaygılarının aynı anda yürütüldüğü bir yönetim anlayışını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu yönüyle spor tarihi, yalnızca beden kültürü tarihinin değil; aynı zamanda Osmanlı modernleşmesi, devlet otoritesi ve toplumsal dönüşüm tarihinin de önemli bir inceleme alanıdır.

KAYNAKLAR**Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)**

Babialı Evrak Odası (BEO.) 573/42935, 147/10961, 155-11625, 172/12859, 355/26588.

İrade Hususi (İ. HUS.) 9/103.

Yıldız Hususi Maruzat (Y. A. HUS.) 271/52.

Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y. MTV.) 63/74.

Yıldız Askeri Maruzat (Y. PRK. ASK.) 172/124.

Yıldız Başkıtabet Dairesi Maruzatı (Y. PRK. BŞK.) 40/23.

Yıldız Zabtiye Nezareti Maruzatı (Y. PRK. ZB.) 19/92, 21/119, 27/59, 29/4, 33/87, 6/89.

Araştırma-İnceleme Eserler

Alkan, Necmettin, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Kültür, Sanat ve Spor Alanlarında Yapılan Modernleşme Faaliyetleri", *Sultan II. Abdülhamid Dönemi*, Ed. Mehmet Bulut vd., İZÜ Yayınları, İstanbul 2019, s.369-397.

Atabeyoğlu, Cem, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

Baltas, Andreas, *1890-1922 Arası İzmir'de Faaliyet Gösteren Rum Spor Kulüpleri*, Çev. Hamit Sakallı, Yakın Yayınları, İzmir 2021.

Çakır, Hamza, "Türk Basınında İlk Spor Gazetesi "Futbol", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 26, 2008, s.169-196.

Çelik, Veli Onur- Bulgu, Nefise, "Geç Osmanlı Döneminde Batılılaşma Ekseninde Beden Eğitimi ve Spor", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 24, 2010, s.137-147.

Ertürk, Mustafa, "Osmanlı/Türk Modernleşmesi: Süreç Pratikleri ve Kısıtlayıcı Toplumsal Yapı/Aktör/ Dinamikler Bağlamında Bir Analiz", *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, Cilt 12/Sayı 39, 2024, s.332-365.

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Hüsnü, Fuad, "Futbol ve Biz", *Spor Alemi*, Sayı 6, İstanbul 1920, s.70-72.

Güneş, Günver, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Sporların İzmir'e Girişi (1850-1922)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2012.

Kahraman, Âtîf, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Kalem, Demet Çakır, "II. Abdülhamid Dönemi: Futbol ve Hafiyeler (1890-1904)", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 389, 2020, s.205-225.

Kılıçbay, Mehmet Ali, "Osmanlı Batılılaşması", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.147-152.

Kurt, Tuncer, *Türk Spor Tarihi*, MEB Yayınları, Ankara 2016.

Kuzucu Kemalettin, “İstanbul’un Spor Tarihi ve Mekânları”, *Antikçağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Cilt 8, Ed. Çoşkun Yılmaz, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul 2015, s.490-531.

Maral, Merve Burcu, “Osmanlı Devleti’nde Modern Spor Süreci”, *Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, 2024, s.319-329.

Say, Hüseyin. “Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Futbol ve Siyaset İlişkisi”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.26, S.48, s. 125-148.

Sungur, Erdoğan, *İzmir Spor Tarihi*, İzmir İl Özel İdare Müdürlüğü Yayınları, İzmir 2002.

Terlemez, Murat, “Modern Sporun Sosyolojik ve Tarihsel Temelleri”, *Kafkas Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 2/Sayı 1, 2022, s.16-25.

Toker, Halil Halit, *Futbol Spor ve Oyun*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007.

Toprak, Zafer, “1909 Cemiyetler Kanunu”, *Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.205-208.

Araştırma & Yayın Etiği: STAD, yazım ve dil editörünce kontrol edilen işbu makalenin yayın sürecinde çift taraflı kör hakemlik müessesesini titizlikle işletmiştir. Editör, makalenin tüm editoryal işleyişini yürütmüş, bu esnada yazar sürecin tamamen dışında tutularak COPE yayın etiği prosedürlerine riayet edilmiştir. Bu çalışma etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup, kullanılan veriler literatür taraması ve yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Bu makale, en az iki kör hakem tarafından incelenmiş ve intihal.net taramasıyla intihal ve benzerlik raporu oluşturulmuştur. Makale, araştırma ve yayın etiğine uygundur.

Etik Beyanı & Çıkar Çatışması: Bu makalenin yazarı çıkar çatışması bildiriminde bulunmamış, makalenin hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik kaidelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm çalışmalara atıf yapıldığını beyan etmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır.

Açık Erişimli bu makale, CC BY-4.0 lisansına sahiptir.

Research & Publication Ethics: STAD meticulously employed double-blind peer reviewing in the publication of this article, checked by the writing and language editor. The editor carried out the editorial workflow, and the author was excluded entirely from the process and the COPE's publication ethics procedures were followed. Two or more blind peers reviewed this article, and an intihal.net scan generated a report for potential plagiarism and similarity. This study does not require ethics committee approval, and the data used were obtained from literature review and published sources. The article complies with research and publication ethics.

Ethical Declaration & Conflict of Interest: The author of the article has disclosed no conflicts of interest and has affirmed that the manuscript was prepared in adherence to ethical and scientific principles and that all relevant sources were accurately cited. No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study.

This is an Open Access article under the CC BY-4.0 license.

Murat C. Yıldız, *The Ottoman World of Sports: Refashioning Bodies, Men and Communities in The Late Imperial Istanbul*, University of Texas Press, Austin 2026, 340 p., ISBN: 978-1-4773-3286-3.

 Prof. Dr. Mahboob HUSSAIN
University of Punjab, mahboob.history@pu.edu.pk

Historiography of the late Ottoman Empire has experienced a dramatic shift in the twenty-first century, where the textured realities of everyday life and popular culture replace a more state-centric focus. In *The Ottoman World of Sports: Refashioning Bodies, Men, and Communities in Late Imperial Istanbul* (2026), Murat C. Yıldız, an Associate Professor of History at Skidmore College, masterfully and exhaustively explores this transition. Yıldız suggests that, between the 1870s and the end of the First World War in 1918, sports were not only an importation of the Western pastimes, but a complex, gendered civic project, without which the construction of modern Ottoman identities would not be possible. Yıldız restores a world in which Muslim, Christian, and Jewish residents of Istanbul, collectively engaged in a common culture of physicality, yet at the same time, they shared a culture that was utilized to define and solidify communal identities.

The Ottoman World of Sports is not a simple retelling of what happened on the football field or in the gymnasium; it is a richly researched, conceptually sophisticated, and narratively compelling story of how the Ottoman Empire, in its final decades, tried to remake its citizens through the power of sport. The book is so remarkable and, to many of its readers, a necessity to read, due to its dual role as a rigorous scholarly monograph and an approachable, human-centered narrative of the streets of Istanbul.

One of the most impressive aspects of the work by Murat C. Yıldız is perhaps its methodological foundation, which is constructed on an incredibly multi-lingual and diverse array of primary sources that would challenge the traditional boundaries of Ottoman historiography. To construct the often described multiplicity of beginnings of the Ottoman world of sports, Yıldız went beyond the traditional state-centered archives, but he nonetheless used them in large amounts to find a lived history that could be found within the ephemeral and the personal. The Prime Ministry Ottoman Archives (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, or BOA), which contained one of the primary sources, provided the needed state point of view on the control of associations, licensing of schools, and monitoring of the suspect groups. These documents show how the Ottoman state, especially during the reign of the Hamidian government and later the Committee of Union and Progress, tried to exert its control over the emerging physical culture movement, viewing it alternately as a means of promoting the health of the populace or as a possible location of subversion. However, to find the voices of the sportsmen themselves, Yıldız turned to what he calls “unconventional” archives. This has incorporated the internal records of the Galatasaray Museum, which contain personal letters, team rosters, and board meeting minutes, which give a personal look at the club life. Likewise, the Robert College Archives (RCA) provided a glimpse into the so-called Muscular Christianity of the American missionary project, which includes faculty minutes and student registers that trace the athletic careers of various young men such as Mihail Dorizas and Vahram Papazian.

Not to mention these institutional collections, the book is also quite dependent on a special archive of the middle-class sociability: the multilingual sports press. Yıldız studied the periodicals systematically in the Ottoman Turkish language, in the Armenian language, in the Ladino language, in the Greek language, and in the French language. The main sources in this were publications of the Ottoman Turkish magazines *İdman* and *Terbiye ve Oyun*, and the Armenian journal *Marmnamarz*. These magazines were parallel workrooms where editors and sportswriters were inventing a new vernacular to describe the body and its development. By comparing one representative group photograph that was published in both *Terbiye ve Oyun* and in *Marmnamarz*, and noticing how the captions were modified to foreground various differentially positioned stars Yıldız shows how the press was an active agent in identity formation. He was also informed by Ladino newspapers such as *El Tiempo* and *L'Aurore* that unveiled the fears and hopes of the Jewish community of Istanbul as they negotiated with the demands of both Ottomanism and Zionism. This linguistic plethora is not just a show of erudition but a structural necessity of the argument of the book; it helps the author to demonstrate that the issue of the Ottoman world of sports is a collective phenomenon, not a segregated one. Moreover, photographs of muscle bound men, postcards of the *Salut de Constantinople* series, satirical cartoons of magazines such as *Çekirge*, and club symbols such as the Star of David or the Ottoman crescent are considered as primary texts. Yıldız believes these images were not merely depicting reality but discursively writing identities on the physical form of the athletes and projecting onto the domestic and international audiences' visual evidence of modernity and progress.

The secondary sources that the book cites position the work by Yıldız in dialectic to the wider so-called spatial turn and to the field of everyday life studies that are increasingly becoming popular in the Middle East. He utilizes the work of historians, such as Benjamin Fortna and Akşin Somel to interpret the process of educational reform in the period, and also to analyze the processes of ethnicization. He positions his work as a break with the hagiographic and nationalistic histories of Turkish sport that have dominated Turkish scholarship over the decades which often treated clubs as predetermined representative of the Republic. Rather, Yıldız builds upon the recent work of sports historians such as Mehmet Yüce and Melih Sabanoğlu, who have begun the task of repairing the early, complicated history of football in Istanbul, but he adds a critical veneer to the work of rewriting earlier historians of the game by reintegrating into the narrative the Armenian, Greek, and Jewish actors who were central to the story being told. In this process, the book adds to an increasing body of literature that tries to re-insert non-Muslim communities into the late imperial urban landscape, in place of a history of tolerance.

The importance of sports history in the current time, as Yıldız suggests, cannot be emphasized. Sports clubs continue to be among the strongest and longest-lasting venues of group devotion and mobilization in modern Türkiye and in the post-imperial Middle East. Yıldız confronts the mono-cultural national myths that so often support the contemporary sporting institutional identities. Reviving the so-called forgotten history of the contributions of the Armenian, Greek, and Jewish athletes is not just an academic undertaking of record setting; it is a way of remembering a so-called plural history that offers an alternative narrative to the exclusionary nationalisms of the present. Sports history enables us to understand how the simplest human experiences of working out in a gym, scoring a goal, or cheering in a stadium- were always sucked into bigger fights over belonging and prestige. The account of the manner in which the late Ottoman Istanbulites have refashioned themselves in relation to sport provides crucial insights into the protracted quest for modernity and social justice in the urban Middle East. Only a sober and inclusive narrative of the past can lead to a more just future, as the late Hrant Dink so famously suggested, and as Yıldız repeats in his conclusion. Even in a period when the imperial ties were disintegrating, a common culture of the city could be not only possible but also immensely strong.

Yıldız starts his investigation not in the nineteenth century, but in the world of vibrant, hyper-competitive, Turkish sports fandom. In the preface, which is the title page, the author notes the great devotion of the current fans towards the so-called Big Three clubs: Galatasaray, Fenerbahçe and Beşiktaş. Everything in Türkiye, including jerseys and bumpers, is adorned with the unique colors, including yellow-and-red, navy-and-yellow, and black-and-white. Such fans often boast that the literal colour of their team is their blood, which is an assertion that is inseparable from the historical accounts of these organizations.

The dates on the logos of these clubs date back to the last years of the Ottoman Empire (1903 in the case of Beşiktaş, 1905 in the case of Galatasaray), and have since become weapons in an ongoing debate about who was first. However, Yıldız claims that in the event that the discourse of the people revolves solely around these few elite clubs, it effectively forgets a far larger, multi-religious, and multiethnic Ottoman world of sports. This mass amnesia is not accidental; it is associated with the nationalist patterns, which substituted the imperial structure, where the multi-faced origins of Istanbulite sports were smoothed to a single, Turkish-national narrative.

Yıldız, through personal anecdotes of a research trip with his son, Sami Ali, to the Galatasaray Museum on Independence Avenue, shows how such modern museum narratives as that of the Galatasaray Museum on Independence Avenue connect football to the first generation of sport in Turkey, often disregarding the simultaneous and equally important role of Greek, Armenian, and Jewish athletes. Yıldız has performed extensive field work between 2011 and 2013, visiting smaller and historically minority clubs, such as Kurtuluş (formerly Hercules, a Greek club), and Vefa (a working-class Muslim club).

The institutional environment of the sporting world of Istanbul was strikingly diverse, as it was demonstrated by the different fundamental identities and neighbourhood connections of different clubs. Inspired by an Ottoman Muslim and Circassian identity, Beşiktaş was established in 1903 as the Bereket Gymnastics Club. Galatasaray named after Ali Sami Yen, was founded in 1905 and it was located at the Mekteb-i Sultani in Pera. Fenerbahçe was established in 1907 in the Asian district of Kadıköy as a mainly Ottoman Muslim school. These three, the so-called Big Three, are currently operational, but it was part of a larger ecosystem, which included clubs such as Hercules (now Kurtuluş), which was founded in 1896 in the Greek neighbourhood of Tatavla and boasts of being the first true club in the city. Other important, but ultimately dissolved, organizations were the Jewish Gymnastics Club of Constantinople (Makkabi), founded in 1895 in Beyoğlu, and Dork, an Armenian club established in 1908 in Beyoğlu, and named after a mythological strongman. Also the working-class Muslim portion of the city was represented by the Vefa Sports Club, which was formed after the Revolution of 1908 in Fatih.

One of the most touching results of the research conducted by Yıldız is the weakness of the historical account. The author found out that a few decades ago, the club had discovered that there were documents in Ottoman Turkish (Perso-Arabic script). No one at the club could read the script, and as they had nowhere to store them, the records were simply discarded. This haunting loss is an example of how the multiethnic history of the sports culture of Istanbul, a history that Yıldız seeks to reconstruct by integrating the traditional state archives with the so-called unconventional private collections, club archives, and family papers scattered around the world.

The introduction, *Sport in Our City*, focuses on a single historical artifact that will act as a hermeneutic clue to the book as a whole: an early twentieth-century postcard in the series, *Salut de Constantinople*. The postcard is a photograph of a crowd of young gymnasts in tight athletic clothes adorned with the Ottoman crescent and star, and surrounded by dumbbells, Indian clubs, a pull-up bar, and a bicycle. The postcard was addressed to Sadullah Bey Efendi, an Ottoman registry officer who was based in Sofia, Bulgaria. Sofia was at the time a location of great political nervousness, technically an autonomous region within the control of the Sultan but visibly moving towards independence. According to Yıldız, the image of strong, healthy, and even modern Ottoman bodies, which Sadullah Bey was receiving, provided him with an emotional salve, a visual reassurance of imperial stability and strength at a time when the geographical boundaries of the empire were becoming more precarious.

One important fact on the postcard is an error in the caption of the postcard. The original, in French, referred to the athletes as part of a Greek school in Pera representing its gymnastics students. But the actual athletes were students of the Imperial School (Mekteb-i Sultani), and the man in the centre with the handlebar mustache was Ali Faik, the first Ottoman Muslim teacher of gymnastics at the school. This confusion of identity shows the blurred and clear limits of sporting identity; to an uninformed viewer (or the owner of the print house Antoine Zellich) a disciplined and modern athletic body was so strongly identified with Westernized identity or minority identity that an elite student of the state school in Ottawa could be easily confused as a Greek student.

Gymnastics Is Not a Game is an exploration of how the physical culture transformed into no longer being viewed as marginal military training, but as a mandatory, scientifically based part of the educational curriculum. The Ottoman Empire was often scorned in the West later on in the late nineteenth century as the Sick Man of Europe. Ottoman reformers were sure that the only way to transform society was to transform the human body, to produce clean, disciplined, and productive bodies, and to ensure the development of the empire. Gymnastics was established at the state-run Mekteb-i Sultani as a strict science (*fen*). Ali Faik, commonly referred to as the shaykh of training, introduced German practices, which included the use of heavy equipment. Interestingly, the language of instruction was frequently French; terms such as *barre fixe* (pull-up bar) were used not as a sign of snobbery but because the specialised vocabulary necessary to describe these modern practices was yet to develop in the Ottoman Turkish language. It is an indication of the double-coded discourse employed by educators: they have taken Western scientific practices and local legitimacy. An example is Ali Faik, who introduced his book *Jimnastik Yahut Riyazet-i Bedeniye* (Gymnastics or Physical Training) by quoting the Prophet Muhammad to place exercise in a religious context.

Robert College, which was located on the other side of the Bosphorus, exploited the spirit of so-called Muscular Christianity. During the rule of American presidents, such as George Washburn and Caleb Gates, the college interpreted sports as a common meeting ground in order to smooth over the national jealousies between the ethnic groups of the empire. Student leaders such as Mihail Dorizas, a Greek student who was both a serious scholar and a record-breaking athlete in discus and wrestling, became the epitome of the internationalist ideal of the college.

There was strong social opposition to the emergence of gymnastics. Parents tended to hold physical culture in contempt, as belonging to the so-called lowbrow entertainment of oil wrestlers or circus acrobats. Selim Sırrı Tarcan, who would become a top sports official, recalled in his memoirs that when he won a gymnastics award, his mother was furious and told him she sent him to school to be a man, not to be a man to climb up ropes. Moreover, the state was observing non-Muslim sport activities with paranoia; the Ministry of Police was often afraid that Armenian or Bulgarian students who were exercising military drills (which were actually nothing more than gymnastics exercises) were being trained to subvert the nation.

In *Long Live Our Gymnastics Club*, the focus of the narrative switches between the school and the voluntary sports associations (*cemiyets*). Yıldız contends that such clubs played a crucial role in the creation of modern, middle-class Istanbulite sociability. With the growth of the Ottoman bureaucracy and the incorporation of the city into the world economy, work became more compartmentalized, forming discrete blocks of time called leisure. Reformers also came to see the traditional coffeehouse as the place where time could be lethargized and potentially invested in the body.

Although there were clubs that tended to be focused on certain communities, they were still present in an interconnected ecosystem of urban imperialism. In 1895, the Jewish Gymnastics Club of Constantinople (JGCC) was founded, after German clubs in Pera decided to exclude Jewish men because of the increasing European anti-Semitism. The Hercules Gymnastics Association of the Greek neighborhood of Tatavla boasted one of the finest gymnasiums in the city and was a center of Greek Istanbulite identity. Gymnastics were used as a way of bringing about what was called national regeneration by the Dork Armenian Physical Training Union, named after an ancient Armenian strongman. Although these were distinct identities, intercommunal cooperation was common. Armenian goalkeepers even played in Turkish clubs, and the international spirit of sports such as football gave them a common vocabulary with a shared language and culture, which helped break down the boundaries. Athletic fraternities that formed the social safety nets in a fast paced city would often refer to each other as brothers (*uhuvvet*).

The story then focuses on the individual entrepreneurs or *spor delisi* or sport nuts as they were known, the architects of this new culture following the Revolution of 1908. These experts used their different educational backgrounds to introduce certain physical disciplines to the Ottoman people. Selim Sırrı Tarcan, an Ottoman Turk, taught at Mekteb-i Sultani and military engineering, and later travelled to Stockholm to localize Swedish gymnastics and served as a state inspector. Shavarsh Chrissian, an Ottoman Armenian and graduate of Robert College who had studied in Paris and London, was the founder of the influential *Marmnamarz* magazine, the aim of which was to promote the regeneration of

the Armenian nation. Re-branded by Albert Ziffer, a Romanian Jew who worked in the Ottoman Public Debt Administration, the JGCC re-emerged as Makkabi, with local physical culture linked to transnational Zionism. Lastly, Ahmet Robenson, a British-Muslim of a family in Bengal who became a Galatasaray goalie, introduced scouting, field hockey, and basketball to the imperial capital. The experience of these sport nuts was a generation with a common professional project: they were changing the definition of masculinity, which was initially a vulgar trade (as in traditional wrestling). An example that achieved success is Selim Sirri Tarcan, who went to Sweden and studied at the Gymnastic Central Institute and became a bridge between the military and the people, performing athletic deeds on stage to demonstrate the transformational power of fitness.

The Ministry of Public Education realized the possibilities of sports to produce a new and better citizenry. The official face of this program was appointed to Selim Sirri Tarcan. He also taught religious students' gymnastics (where photos were captured of it as "Religious Students of Physical Exercise) to show that physical training was a civic responsibility. It was a time of transition, with the "Swedish-style" of gymnastics becoming the officially sanctioned method, being given a higher priority as the form presumed to be scientifically superior to the German or French systems.

Yıldız, in *Praise Be to God, Sport Enthusiasm Has Awakened in Our Country* analyses how physical culture was popularized by the press to a wider audience. The textual and visual guidelines to refashion the body were provided in specialized sports columns and journals such as *Futbol*, *İdman*, and *Marmnamarz*. The author brings to light an interesting early application of photographic manipulation to build the perfect athletic body. Before and after photos of the gymnast Ahmet Şevki were published in the journal *İdman*. The contrast used in the after photos was higher in order to exaggerate the muscular definition, and the sizes of the photos have been manipulated to dramatize the effects of training. It was a visual Photoshop which was used to sell a contemporary masculine identity to a potential middle class.

Social Darwinist terms were also widely used by the sports press, with physical training being presented as a crucial factor in the "Struggle for Life" (*mücadele-i hayat*). Armenian writers spoke of a physical renaissance of the Armenian race, whilst the Ottoman Muslim writers who followed the disaster of the Balkan Wars of 1912-1913 warned that the so-called Turkish generation was in the throes of death due to physical lethargy. Physical training was therefore nationalized; no longer concerned with personal health, but with the survival of the millet.

The next chapters explore the performative aspects of Ottoman sports, the stadium culture, and sports festivals. The Union Club was the first modern sports stadium in Istanbul. It was a place where thousands of individuals would attend to watch football matches, making the game a big spectator event. The press informed these new fans on how to behave through cartoons of things not to do on the football pitch. The stadium was also a place of encounter whereby Muslims, Christians, and Jews could watch teams such as Galatasaray and Fenerbahçe play against each other and foreign teams like Progres and Zealandia.

The massiveness of the galas was intended to demonstrate the power of certain communities. The advertisement posters are written in the Armenian language and Ottoman-Turkish to promote the track-and-field events as a demonstration of the vitality of the Armenian youth. The Makkabi Jewish Gymnastics Society held marching ceremonies and gymnastics galas in such venues as Paşabahçe, where such members of the society as Albert Ziffer played the main role. Greek Games in neighbourhoods such as Tarabya reflected the Greek athletic excellence. Such festivals were places of parting as much as they were places of encounter; organizations were able to mobilize their own communities at the same time that they demonstrated their strength to the city in general.

In *The Name of the Ottomans Will Be Held High*, the story touches upon the international arena. Yıldız analyses how the empire was intricately represented during the 1912 Olympic Games in Stockholm. The Armenian sportsmen who competed on behalf of the empire were Migirdich Migirian and Vahram Papazian. The official poster had the Ottoman flag in the bottom-left corner. Although the Greek press showed images of "Istanbulite Olympians, in-house community relations were strained with these athletes being a representation of a rapidly growing suspicion of an empire by the non-Muslim majority. Another important international meeting that was described in the book is between a visiting Romanian football team and the Istanbul teams. It was a big media event, which was preceded by diplomatic tea receptions.

The game between the Turks and the Romanians was reported on the first pages of the daily press, and when Galatasaray won the game, they were acclaimed to have held the Ottoman name in high honour.

The epilogue, "Overtime: The Unconventional State of Affairs," discusses how the First World War and the Armenian Genocide have impacted this sporting world that is alive. The multi-communal character of Ottoman sport was severely undermined by the war. In 1914, the Progres International club expelled all its Christian members and Turkified the club's name to Altınordu (Golden Horde Training Home) in an attempt to identify with the praiseworthy Turkishness and Islam. Likewise, the Ottoman Beşiktaş Gymnastics Club now started to explicitly associate athletics with Islam, and began issuing photos of naked gymnasts in front of posters of biceps and Quranic verses about "strength".

Starting April 24, 1915, the leading members of the Armenian community, including sports educators and club officials such as Shavarsh Chrissian, were arrested and deported. This marked the violent end of the heterogeneous sporting areas that Yıldız had described. As the overall political project shifted to an exclusive, homogeneous nationalism, professional camaraderie sometimes persisted, e.g., a handwritten note by Selim Sırrı to his colleague Chrissian in Marmnamarz.

The Ottoman World of Sports is an extraordinary work on the Middle East studies and the history of sports. Murat C. Yıldız is a brilliant master who proves that the so-called Ottoman world of sports was not a peripheral narrative but a central location at the end of the empire to renegotiate bodies, communities, and imperial identity. The work uncovers some of the most important second-order lessons: the decentering of the nation-state, how focusing on sport in our city (şehrimizde idman) and not a national narrative recovers the urban, imperial, and communal dimensions of athleticism that nationalisms have since overwritten. In addition, it also points out to the paradox of inclusion whereby sports offered a common vocabulary and sites of encounter that theoretically promised equality but institutions were structured in such a way that they hardened the very boundaries that they were theoretically supposed to transcend. Lastly, it looks at the gendered body as the political salvation whereby the project of re-fashioning the body was to save the Sick Man of Europe to become a material signifier of a healthy imperial future, which would then transfer to the militarized citizens of the early Republic.

Finally, the work by Yıldız can be viewed as a crucial reminder that the so-called Big Three clubs dominating the Turkish imagination today are merely the tip of the iceberg. In returning to the multilingual archives of the Armenian athlete, the Jewish coach, and the Turkish goalie, Yıldız recreates the human and communal complexity of the late Ottoman period and adds a much-needed corrective to the flattened narratives of modern nationalism.

I would recommend *The Ottoman World of Sports* to many. Historians of the Middle East will be impressed by his archival research. His analysis of how dumbbells and footballs "refashioned" masculinity will be of interest to students of sports history, sociology, and gender. It is an accessible read for those who simply love learning about Istanbul and/or sports. It is a scholarly work of considerable importance that is not a "mere" retelling of the past. It urges us to recall a "forgotten" past. In the end, Yıldız has given us a "sober account of the past" that is needed to create a more "just and equitable future". This is a work of inclusive history that is essential reading for anyone interested in the history of the Middle East. It tells us that before the empire ended, the people of Istanbul were already "running and jumping for the future".

Araştırma & Yayın Etiği: STAD, yazım ve dil editörünce kontrol edilen işbu makalenin yayın sürecinde çift taraflı kör hakemlik müessesesini titizlikle işletmiştir. Editör, makalenin tüm editoryal işleyişini yürütmüş, bu esnada yazar sürecin tamamen dışında tutularak COPE yayın etiği prosedürlerine riayet edilmiştir. Bu çalışma etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup, kullanılan veriler literatür taraması ve yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Bu makale, en az iki kör hakem tarafından incelenmiş ve intihal.net taramasıyla intihal ve benzerlik raporu oluşturulmuştur. Makale, araştırma ve yayın etiğine uygundur.

Etik Beyanı & Çıkar Çatışması: Bu makalenin yazarı çıkar çatışması bildiriminde bulunmamış, makalenin hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik kaidelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm çalışmalara atıf yapıldığını beyan etmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır.

Açık Erişimli bu makale, CC BY-4.0 lisansına sahiptir.

Research & Publication Ethics: STAD meticulously employed double-blind peer reviewing in the publication of this article, checked by the writing and language editor. The editor carried out the editorial workflow, and the author was excluded entirely from the process and the COPE's publication ethics procedures were followed. Two or more blind peers reviewed this article, and an intihal.net scan generated a report for potential plagiarism and similarity. This study does not require ethics committee approval, and the data used were obtained from literature review and published sources. The article complies with research and publication ethics.

Ethical Declaration & Conflict of Interest: The author of the article has disclosed no conflicts of interest and has affirmed that the manuscript was prepared in adherence to ethical and scientific principles and that all relevant sources were accurately cited. No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study.

This is an Open Access article under the CC BY-4.0 license.